СОНЦА:

Усход, захад, даўжыня дня:
Мінск — 7.21, 16.26, 9.05;
Віцебск — 7.15, 16.11, 8.56;
Магілёў — 7.10, 16.15, 9.05;
Гомель — 7.04, 16.16, 9.12;
Гродна — 7.37, 16.40, 9.03;
Брэст — 7.31, 16.48, 9.17.

МЕСЯЦ:

Першая квадра 2 лістапада.

ІМЯНІНЫ

Маркіяна, Анастаса.

ЗВЯЗДА

● выдаецца са жніўня 1917 г. ● БЕЛАРУСКАЯ ГАЗЕТА ● цана 1 рубель

7 ЛІСТАПАДА 1992 г.
субота, № 226 (22004)

РОЗГАЛАС

БЫВАЙ, РУБЕЛЬ?

Расійскі безнаяўны рубель з дзесятага лістапада стане на Беларусі фактычна замежнай валютай.

Услед за рашэннем аб пераходзе з дзесятага лістапада на разлікі за ўсе харчовыя тавары толькі беларускімі рублямі старшыня Нацыянальнага банку Беларусі Станіслаў Багданкевіч разаслаў тэлеграму ў камерцыйныя банкі аб парадку разліку безнаяўнымі грашыма.

У ЁЙ РЭКАМЕНДУЕЦЦА адкрыць разам з карэспандэнцкімі рахункамі безнаяўных беларускіх рублёў паралельна субкарэспандэнцкія рахункі безнаяўных расійскіх рублёў. З гэтых субрахункаў безнаяўныя расійскія рублі можна патраціць толькі на плацяжы ў Расіі альбо на продаж (абмен) на безнаяўныя беларускія на свабодным грашовым рынку па рынкаваму курсу. Пры гэтым на тэрыторыі рэспублікі разлікі ў безнаяўных расійскіх рублях не дапускаюцца. Тыя, каму расійскіх рублёў, вобразна кажучы, няма куды падзець, цяпер вымушаны будуць абменьваць іх на беларускія па курсу, які яшчэ складзецца, альбо прадаць іх у Нацыянальны банк Беларусі. Відаць, не будзе перабольшаннем заявіць, што фактычна гэтым рашэннем расійскі безнаяўны рубель становіцца на Беларусі замежнай валютай.

Ітак, зроблены наступны крок дзеля дасягнення фінансавай незалежнасці. Крок, аднак, настолькі сур'ёзны і нечаканы, што нават дэпутаты аб ім нічога не ведалі. Ва ўсякім разе, старшыня парламенцкай камісіі па эканамічнай рэформе і дасягненню эканамічнай самастойнасці рэспублікі Леанід Козік заявіў мне, што каменціраваць данае рашэнне ніяк не можа, бо пра ўсё даведаўся са «Звязды» і ўвогуле, мякка кажучы, вельмі здзіўлены такім падыходам з боку Саўміна і Нацыянальнага банка.

Тым не менш, факт ёсць факт. І зараз, безумоўна, усіх цікавіць, што з яго вынікае. Сказаўшы «а» — будзе свабодны рыначны курс паміж беларускімі і расійскімі рублямі — Нацыянальны банк пакуль не ў стане вымавіць «б» — якім ён будзе. Таму паслухаем незалежных спецыялістаў. Вось што думае начальнік планава-эканамічнага ўпраўлення «Прыорбанка» Людміла Логінава.

— Зразумела, што прадпрыемствы, якія маюць вялікія плацяжы ў Расіі, будуць спрыяць росту курса беларускага рубля. Яны павінны будуць «скідваць» расійскія рублі ў абмен па беларускія, каб атаварыцца ў Беларусі. А паколькі многія тавары ў нас больш танныя, можна чакаць «пад'ёму» беларускай валюты.

— Але ў той час, калі расійскі рубель забяспечаны газам, нафтай, наш не мае такой «энергетычнай падтрымкі». Ці не адаб'ецца гэта на яго курсе?

— Так, мы заўсёды будзем павінны грошы Расіі, бо заўжды будзем плаціць ёй за сыравіну. Але ўсё будзе залежаць ад сітуацыі. Напрыклад, зараз Расія павінна нам вялікія сумы, і таму, напэўна, спачатку нашы рублі будуць вышэй за расійскія.

Дададзім, што ўжо ўчора з'явіліся звесткі аб тым, нібыта ў некаторых банках не хапае «зайчыкаў». Аднак у Нацыянальным банку ў чарговы раз запэўнілі, што іх надрукавана колькі неабходна (аднак дакладную лічбу назваць адмовіліся) і будзе друкавацца згодна з бягучай інфляцыяй. Што, дарэчы, таксама прымушае задумацца аб лёсе нашых грошай і ўспомніць прыклад Латвіі, якая, увёўшы ва ўжытак пэўную суму «рублікасаў», больш яе не павялічвала, чым і дабілася значнай фінансавай стабілізацыі.

Віталь ЦЫГАНКОЎ.

КАМАНДЗІРОЎКА НА ВАЙНУ

Усё роўна хочацца верыць, што і цяпер Панядзелак пачынаецца з базару

На яго твары нават праз паўгода пасля смерці захавалася здзіўленне. Удар быў нанесены ззаду, у спіну. А тое, чаго не бачыш, заўсёды з'яўляецца патэнцыяльнай нечаканасцю. «Падснежнік» — труп пад снегам — знайшлі вясной на тэрыторы дысцыплінарнага батальёна, які быў размешчаны непадалёк ад часці, дзе я служыў. Падзеі адбываліся на Поўначы, у Архангельскай вобласці, таму «падснежнік» так добра і захаваўся. Ён аказаўся салдатам армянскай нацыянальнасці гэтага ж дысбата. Армяніна лічылі без вестак прапаўшым. Разбіраліся нядоўга, растаўшага «падснежніка» «спісалі» на нейкага «дэмбеля»-азербайджанца,—і канцы ў ваду. Старшына маёй роты Цемураў, таджык, сказаў, што ён бы перsuccessfully...

У абсалютнай большасці здарэнняў, смерцяў і баёў у цяперашнім Таджыкістане нельга знайсці канцоў. Калі пры «разборы палётаў» армяне могуць ківаць на азербайджанцаў, а азербайджанцы на армян, грузіны — на абхазаў, а абхазы — на грузін і г. д., то тут не могуць разабрацца паміж сабой нават лідэры асобных фарміраванняў. На гісарцаў, якія захоплівалі будынак Вярхоўнага Савета рэспублікі, пры іх вяртанні дадому напала групоўка невядомага колеру. У выніку расійскія войскі, якія ахоўвалі абяззброеных гісарцаў, вымушаны былі адкрыць агонь — загінулі каля ста сямідзесяці нападаўшых. Калі гэты бой неяк можна растлумачыць разыходжаннямі поглядаў на будучыню рэспублікі, дык як можна растлумачыць зверскае забойства дзвюх дзяўчынак, якіх хавалі ў час нашага знаходжання ў Таджыкістане?

Школьны дзённік адной з іх неяк вельмі безабаронна ляжаў паміж дзвюх невялікіх трунаў і кветак. Я паспеў заўважыць на адной старонцы «пяцёрку» па роднай гісторыі. Якую адзнаку ставіць цяперашняй гісторыі Таджыкістана? І хто каму яе павінен ставіць?

Забіваюць артыстаў. Вядомы таджыкскі народны спявак Караматул Курбонаў, маладыя вы канаўцы Наўруз Саркызаў, Фарыд Нізаметдзінаў загінулі па невядомых прычынах.

Напэўна, гэта самае страшнае — невядомасць і няўпэўненасць у сваім заўтра. Яго не бачаць у гэтай краіне паўмільёна рускіх, якіх называюць тут «андрэйчыкамі». Няўпэўнена пачынаюць адчуваць сябе больш за мільён узбекаў, якіх апазіцыя адносіць да «юрчыкаў» (прыхільнікаў дзейнасці Юрыя Андропава). Хочацца нагадаць, што ў суседнім Узбекістане пражывае больш за 15 мільёнаў узбекаў і што яны не збіраюцца спакойна назіраць за парушэннем правоў сваіх братоў у Таджыкістане «воўчыкамі» альбо вахабістамі — мусульманскімі фундаменталістамі. Сярэдняя Азія ў агні ваенных канфліктаў — згадзіцеся, гучыць сумна. Пад ручным кулямётам, устаноўленым на прывакзальнай плошчы, дагэтуль вісіць надпіс «Дружба народаў — наш бясцэнны здабытак». Усё, скончылася дружба народаў? А можа, народы проста развучыліся дружыць? Нам выпадкова ўдалося пагаварыць

(Заканчэнне на 3-й стар.).

ПАДОБНЫХ ТЫРАЖОЎ НЕ БАЧЫЛІ МЫ ЗРОДУ

Згодна з атрыманымі рэдакцыяй данымі, падпіска на «Звязду» па стану на 1 лістапада 1992 года без горада Мінска склала 164.986 экземпляраў, што больш як 250 працэнтаў у параўнанні з 1 студзеня бягучага года. А вось як выглядаюць даныя па асобных рэгіёнах Беларусі:

Брэсцкая вобласць — 16.513 экземпляраў;
Віцебская — 24.973;
Гомельская — 31.044;
Гродзенская — 27.671;
Мінская — 48.137;
Магілёўская — 16.658;
горад Мінск — даныя не апрацаваны.

На жаль, на момант атрымання гэтай інфармацыі (6 лістапада) не былі падрыхтаваны і вынікі падпісной кампаніі па стану на 1 лістапада па іншых рэспубліканскіх газетах, таму мы іх і не прыводзім.

У ВАС ПРАЯЗНЫ? ВЫ ЗРАБІЛІ МУДРА

Самы час жыхарам беларускай сталіцы ўспомніць аб карысці прагулак на свежым паветры. Згодна з рашэннем Мінгарвыканкома, з 15 лістапада адна паездка на ўсіх відах гарадскога транспарту будзе каштаваць тры рублі. Як у ваду глядзелі тыя, хто купіў месячны праязны білет — пераацэнцы яны падлягаць не будуць.

Аднак тым, хто ў знак пратэсту ўздумае адмовіцца ад транспартных паслуг, лепш вяртацца дамоў да надыходу цемнаты. У мэтах эканоміі электраэнергіі гарадскія ўлады далі ўказанне адключыць у Мінску ўсю светлавую рэкламу. Затое цепласеткі і гарачая вада ў кранах ахалодзяцца на 20 градусаў. Будзем загартоўвацца?..

Віктар КУКЛОЎ (БЕЛІНФАРМ).

Мінск

СЁННЯ ЎПЕРШЫНЮ ЗА 75 ГАДОЎ БЕЛАРУСЬ ЗЭКАНОМІЦЬ НА ЧЫРВОНЫМ ПАРКАЛІ

Семдзесят пяць год назад у Петраградзе адбыўся ўзброены бальшавіцкі пераварот. Наступныя тры чвэрці стагоддзя гэты дзень лічыўся галоўным нацыянальным святам у СССР. Сёлета Беларусь упершыню афіцыйна не святкуе гадавіну кастрычніцкага штурму. Але камуністы па традыцыі плануюць прайсці пад чырвонымі сцягамі па галоўным праспекце сталіцы і правесці ўрачысты юбілейны мітынг у парку Горкага.

Леанід ЛЫЧ, доктар гістарычных навук:

«ДЗЯРЖАЎНАЕ ДВУХМОЎЕ— ТРАЯНСКІ КОНЬ ДЛЯ АДРАДЖЭННЯ»

Пры ўсёй незадаволенасці шчырых беларусаў ходам выканання Закона аб мовах ён патроху абуджае масы ад летаргічнага сну, падае надзею на выратаванне роднага слова. Менавіта ад таго, што рэалізацыя Закона прыадкрывае перспектыву, спрыяе паступоваму пераходу ад юрыдычнага статусу дзяржаўнасці беларускай мовы да фактычнага, праціўнікі яе адраджэння з такой актыўнасцю носяцца са шкоднай нашым нацыянальным інтарэсам ідэяй дзяржаўнага (афіцыйнага) двухмоўя.

АДНА НАЦЫЯ, АДНА ДЗЯРЖАВА — АДНА ДЗЯРЖАЎНАЯ МОВА

ДВУХ- І ШМАТМОЎЕ можна разглядаць у некалькіх зрэзах, у прыватнасці, у дачыненні да кожнай канкрэтнай асобы, да зносін людзей паміж сабой, да службовага справаводства дзяржаўных і грамадска-палітычных органаў, міністэрстваў і ведамстваў, прадпрыемстваў і ўстаноў. У першых двух выпадках дэмакратычная, цывілізаваная дзяржава не ўмешваецца ў рэгуляванне моўнымі працэсамі, але высока цэніць людзей, якія, акрамя роднай, валодаюць і іншымі мовамі. Затое ў трэцім выпадку дзяржава і толькі дзяржава вызначае, якой ці якімі мовамі павінны абслугоўвацца тыя ці іншыя віды службовага справаводства, культура, асвета, навука і г. д. Рознага роду грамадскія арганізацыі і ініцыятыўныя групы могуць толькі ўваходзіць у кампетэнтныя дзяржаўныя органы са сваімі прапановамі адносна выбару мовы. Але робіцца гэты выбар з усебаковым улікам карэнных інтарэсаў перш за ўсё нацыі, якая жыве на сваёй гістарычнай зямлі і мае тут уласную дзяржаву. У пытаннях мовы паміж апошняй і яе асноўнай нацыяй звычайна існуе поўнае паразуменне.

Будучы лагічным вынікам развіцця самой нацыі, дзяржава ўвесь час нібыта аддзячвае ёй за сваё нараджэнне карыснай стваральнай дзейнасцю. У шчаслівым жыцці ўласнага народа нацыянальная дзяржава бачыць сваё галоўнае прызначэнне. Апроч усяго іншага прыстойнае духоўнае жыццё ў найбольшай ступені прадвызначаецца трывалымі пазіцыямі, дыяпазонам сацыяльных функцый нацыянальнай мовы. Яе вызначальная роля ў лёсе кожнага этнасу ўжо даўно не з'яўляецца сакрэтам для буйных дзяржаўных дзеячаў, у чым вялікая заслуга вучоных, якія ў сваіх працах пераканаўча абгрунтавалі, што ў нацыянальных краінах, а да такіх адносіцца і Рэспубліка Беларусь, зусім няма патрэбы ў афіцыйным двухмоўі. Няма таму, што гэта будзе вымагаць не толькі значных дадатковых матэрыяльных і фінансавых сродкаў, але і параджаць непатрэбную канкурэнцыю паміж роднай і чужой мовамі, вынікі якой не заўсёды могуць прынесці карысць першай. Каб пазбегнуць такой непрадбачанай сваімі вынікамі канкурэнцыі, не ставіць пад вялікую пагрозу існаванне свайго народа, як самабытнага этнасу, ніводная нацыянальная дзяржава добраахвотна не згаджаецца на наданне статусу афіцыйнай акрамя сваёй, яшчэ і чужой мове. Невыпадкова на такі крок не пайшлі і, упэўнены, не пойдуць такія нацыянальныя дзяржавы, як Англія, Германія, Францыя, Італія, Іспанія, хаця ў іх гісторыі і культуры вельмі шмат чаго агульнага, роднаснага. А што датычыць першай з пералічаных краін, дык яна толькі тым і змагла ўмацаваць афіцыйныя пазіцыі сваёй нацыянальнай мовы, што з дапамогай дзяржаўнай улады мэтанакіравана выцесніла адусюль французскую мову, якой у сярэднявеччы з вялікім гонарам карысталіся заможныя пласты англійскага грамадства. Цяпер жа, зусім не баючыся сапсаваць добрасуседскія адносіны, наадварот, дзяржаўныя ўлады Францыі пільна сочаць і свядома не дапускаюць уплыву англійскай мовы на афіцыйнае справаводства. Ісінуюць нават санкцыі супраць тых, хто без усялякіх патрэбаў уносіць у службовыя французскамоўныя тэксты англійскія словы і выразы. Вось бы і нам дамагчыся хоць дзесятай долі такой увагі з боку дзяржавы да беларускай мовы. А яе ж сацыяльны спектр непараўнальна меншы, чым у французскай, хаця носьбіты як першай, так і другой жывуць у аднанацыянальных краінах.

У друку Рэспубліку Беларусь часта неправамерна называюць шматнацыянальнай дзяржавай і патрабуюць ледзь не для ўсіх, хто жыве на яе тэрыторыі, забяспечыць аднолькавыя з беларусамі магчымасці нацыянальна-культурнага развіцця. Не, дзяржава Беларусь з'яўляецца аднанацыянальнай, бо тут толькі адна — беларуская нацыя, а ўсе астатнія жыхары — гэта прадстаўнікі рускай, украінскай, польскай, літоўскай і іншых нацыянальнасцей, і кожная з іх мае сваю дзяржаву

(Заканчэнне на 2-й стар.).

Беларусь таксама не жадае быць міжнародным філантропам

Днямі ледзь ці не ва ўсіх інфармацыйных перадачах прагучала паведамленне аб тым, што Украіна і дзяржавы Прыбалтыкі адмаўляюцца плаціць свае, на іхні погляд, занадта вялікія ўзносы ў ААН. У гэтай інфармацыі была таксама і такая фраза: «...магчыма, да іх далучыцца і Беларусь». За каментарыем наш карэспандэнт звярнуўся да міністра замежных спраў Пятра Краўчанкі:

— Пазіцыя Беларусі гэткая ж, як і ва Украіны і прыбалтыйскіх дзяржаў. Неабходная заява намі ў ААН ужо зроблена. Зараз там ідзе барацьба ў межах адпаведнага, Пятага, камітэта за размеркаванне велічыні ўзносаў.

Праўда, мы пакуль не хочам занадта актуалізаваць нашу пазіцыю, бо рыхтуецца сустрэча кіраўнікоў дзяржаў, дзе, напэўна, будзе закранацца і гэтае пытанне.

Віталь ЦЫГАНКОЎ.

ПАРАДЫЁ ФАКТЫ

Зварот да Вярхоўнага Савета рэспублікі прыняла Магілёўская гарадская Рада Таварыства беларускай мовы імя Францыска Скарыны. Прычынай для гэтага паслужыла імкненне некаторых народных дэпутатаў навязаць беларускаму парламенту двухмоўе, пры якім рускую мову мяркуецца прызнаць дзяржаўнай. Члены таварыства лічаць такое імкненне зняважлівым для беларускай дзяржаўнасці.

***

Незадавальняючай прызнаў парламент Расіі работу ўрада па рэалізацыі дакументаў аб ліквідацыі вынікаў чарнобыльскай катастрофы. Пракуратуры Расійскай Федэрацыі прапанавана разгледзець пытанне аб адказнасці за няправільныя дзеянні па рашэнню чарнобыльскіх праблем.

***

У Вільнюсе ўведзена плата за ўезд у стары горад. Уехаць на легкавым аўтамабілі ў гістарычныя раёны літоўскай сталіцы цяпер каштуе 18 рублёў. За грузавы аўтамабіль або аўтобус прыйдзецца плаціць да 55 рублёў. Бясплатны праезд дазволены толькі карэтам «хуткай дапамогі», пажарным машынам і паліцыі.

***

Звыш сямідзесяці мадыфікацый тэлевізараў выпускае зараз мінскае вытворчае аб'яднанне «Гарызонт». Праўда, цэны на іх растуць, як даражэе і наша жыццё. Перад спецыялістамі аб'яднання пастаўлена задача ў найкарацейшыя тэрміны распрацаваць мадэлі простых тэлевізараў, якія былі б па кішэні тым, хто жыве сёння за рысай беднасці.

АД ПАРЛАМЕНЦКАГА АГЛЯДАЛЬНІКА

ПРА ШТРЫФЕЛІ ДЭПУТАЦКІХ ПІНЖАКОЎ, ЯК ЛЮСТЭРКА ПЛЮРАЛІЗМУ

Алергія на ўсё нацыянальна-гістарычнае — сімволіку, тэрміналогію, арфаграфію, — якая апанавала значную колькасць народных выбраннікаў, здаецца, набыла хранічныя формы. Наўрад ці памылюся, калі скажу, што да зацверджаных год назад у якасці дзяржаўных бел - чырвона-белага сцяга і герба «Пагоня» многія парламентарыі (асабліва тыя, каго выбіралі на сваіх сходах ветэраны) ставяцца з кепска прыхаванымі раздражненнем і непрыязнасцю. Не ўпускаюць моманту, каб змяшаць іх з брудам, называючы сімваламі «прафашысцкай марыянетачнай дзяржавы». Ігнаруюць бел - чырвона-белыя дэпутацкія значкі, дэманстратыўна носячы чырвона - зялёныя часоў БССР або не носячы ніякіх. Дарэчы, цікавы феномен: пасля зацвярджэння гістарычнай нацыянальнай сімволікі дэпутацкі корпус, які дагэтуль, мяркуючы па штрыфелях пінжакоў з аднолькавымі значкамі, выглядаў маналітна і аднастайна (за выключэннем Зянона Пазьняка), — пасля гэтай гістарычнай падзеі раскалоўся на тры няроўныя часткі. Так што цяпер ёсць магчымасць здалёк арыентавацца ў палітычных схільнасцях парламентарыяў. Можна толькі здзіўляцца, як гэтыя самыя людзі год назад прагаласавалі за гістарычныя сімвалы, якімі цяпер пагарджаюць і якія адкрыта зневажаюць.

За год шок ад развалу імперыі мінуў, разгубленасць змянілася шчымлівай настальгіяй. І хоць надзея на рэванш, на рэстаўрацыю — не больш чым ілюзія, многія з цяперашніх дэпутатаў, як немаўля за асколкі разбітай цацкі, працягваюць хапацца за незваротна адыходзячыя ў нябыт рэшткі,

(Заканчэнне на 3-й стар.).

ЗІГЗАГІ ПАДПІСНОЙ КАМПАНІІ

ГКЧП мясцовага маштабу

Хто можа «прыкрыць» газету? Па меры магчымасці паспрабуем даць даведку.

У лацінаамерыканскай краіне — прыйшоўшая да ўлады хунта (па прывычцы). У перадінфарктным СССР — эфемерны ГКЧП (аднаразовая спроба). У цывілізаванай краіне— толькі суд (калі ёсць неабходнасць пакараць за парушэнні канстытуцыі і закона). А ў нашай Беларусі, у прыватнасці, у Мінску? У сталіцы рэспублікі унтэр-прышыбееўскую місію смела бяруць на сябе некаторыя сувязісты.

Пра гэта паведаміў нам пенсіянер Г. Пачкайла, які з-за прыхільнасці да «Звязды» і неўтаймоўнага жадання падпісацца на яе і на наступны год, патраціў шмат нервовых клетак. Вось што расказвае сам Георгій Канстанцінавіч пра сваё блуканні ў цесных лабірынтах паштовага аддзялення сувязі № 107, якое размясцілася па Партызанскаму праспекту, 34 і «паслугамі» якога ён карыстаецца:

— Прыйшоў я раніцай у паштовае аддзяленне і ўбачыў там аб'яву, у якой сказана, што падпіска на газеты і часопісы Беларусі прадоўжана да 15 лістапада. Значыць, падумаў я, ніякіх праблем няма і змагу падпісацца на сваю старую сяброўку «Звязду». Аднак жа не! Жанчына - аператар злосна адсекла: «Што, не бачыце: у пераліку ніякай «Звязды» не запісана. Падпіску афармляць не буду, і не перашкаджайце працаваць!» Так і пайшоў ні з чым: не біцца ж мне з сувязістамі, а нармальных чалавечых слоў яны не разумеюць.

Што тут скажаш? Чалавек з вялікай цяжкасцю змог адарваць ад небагатага сямейнага бюджэту неабходныя 120 рублёў, спадзяваўся — і раптам ад варот паварот. Узялі ды і пазбавілі грамадзяніна неабходнай газетнай інфармацыі, замахнуліся на яго правы. Аднак вось ужо калі па-сапраўднаму праявілася ісціна: не аб адным хлебе жыве чалавек. Г. Пачкайла, інвалід працы другой групы, нягледзячы на хваробу, вырашыў праявіць характар, пазмагацца за духоўную ежу. І пазваніў у рэдакцыю.

Па сваёй наіўнасці мы далі яму, як высветлілася пазней, вельмі ж прымітыўную параду: схадзіць у паштовае аддзяленне яшчэ раз і вырашыць свае праблемы ў рабочым, так сказаць, парадку. Сапраўды, каму невядома, што Міністэрства сувязі і інфарматыкі прыняло адназначнае рашэнне — прадоўжыць падпіску на ўсе (падкрэсліваем — усе!) беларускія выданні да 15 лістапада. Падумалася: хто з сістэмы той жа сувязі пры наяўнасці розуму і цвярозай памяці возьме на сябе смеласць узяць, ды і адкінуць рашэнні міністэрства, што называецца, «адной левай»?

Падштурхнуты нашымі «разумнымі парадамі» (за што і просім цяпер прабачэння), аматар перыёдыкі зноў звярнуўся па старому адрасу і зноў... атрымаў, вобразна кажучы, плявок у твар.

...Ці можна ўсур'ёз прыняць тлумачэнні прычын скандалу, якія дае намеснік начальніка паштовага аддзялення А. Арэнская?

— Я нядаўна прыйшла з адпачынку і яшчэ не ведала аб новай сітуацыі ў правядзенні падпіскі, — з жаночай непасрэднасцю заявіла Аляксандра Максімаўна. — Прынясём свае прабачэнні грамадзяніну Пачкайла і, калі трэба, прыйдзем да яго дадому, каб падпісаць на газету. Канфлікт будзе вычарпаны, і навошта тады пра ўсё гэта пісаць?

Што ж, паглядзім на сітуацыю як на прыватны выпадак і «замнём для яснасці»? Растлумачым нашу пазіцыю: «Звязда» ўжо намнога перакрыла свой мінулагодні тыраж, і нам, здавалася б, няма патрэбы з усяе сілы змагацца за кожнага дадатковага падпісчыка. Але мы стаім на тым, што абавязаны абараняць законнае права кожнага грамадзяніна Беларусі мець у доме любое дазволенае ў нас выданне—ад дзіцячай «Пралескі» да амерыканскай «Нью-Йорк таймс». Ёсць і іншая прычына, каб надаць прыведзенаму факту адпаведны рэзананс.

— Добра, дарую я сувязістам іх грубасць, — некалькі супакоіўшыся, гаворыць Г. Пачкайла. — Яшчэ з большым жаданнем падпішуся на «Звязду» пакольки мне гэта раней забаранілі. Аднак падазраю, што на нашай пошце могуць выкінуць падобны фінт і з кім-небудзь іншым. Ці не ўзнікне яшчэ дзе-небудзь жадання пад надуманымі прычынамі адлучыць нас, беларусаў, ад выданняў, якія гавораць з намі на нашай роднай мове?

Паважаючы думку ветэрана працы, мы выносім яго маленькую эпапею на суд грамадскасці.

Валерый ЧАРНЯЎСКІ.

БЕЛАРУСІ ПАТРЭБЕН НЕ ШАКАЛАД, А ІНТЭЛЕКТУАЛЬНАЯ ВАЛЮТА

Конкурсы сёння праводзяцца розныя і даволі часта. Яны ўпрыгожваюць наша жыццё. Конкурс, які праводзіцца ў рэдакцыі «Звязды»,—не з разраду відовішчных, але тым не менш... Нам трэба вызначыць лепшага журналіста газеты за 1992 год. Заснавальнікі прыза — прыгожай хрустальнай вазы, зробленай рукамі майстроў шклозавода «Нёман», — калектыў беларуска-латвійскай фірмы «Лідзія». Генеральны дырэктар «Лідзіі» Уладзімір Ксёнз. Яго імя добра вядома чытачам «Звязды».

— Гэты прыз мы ўстанавілі ў гонар 75-годдзя нашай самай шаноўнай газеты. Мы хацелі б, каб ён быў уручаны журналісту, які найбольш востра і сумленна пісаў сёлета аб праблемах жыцця рэспублікі.

— Уладзімір Пятровіч, некалькі слоў пра вашу фірму.

— Галоўная мэта сумеснага беларуска-латвійскага прадпрыемства — арганізацыя нармальнага, еўрапейскага сервіснага абслугоўвання. Кафэ, бары, прадуктовыя магазіны... Вы ведаеце, які стан спраў тут, які дызайн, узровень абслугоўвання. Тым больш, у нашых слаўных райцэнтрах. Вось чаму «Лідзія» асталявалася ў горадзе Ліда. Усё абсталяванне будзем дастаўляць з Латвіі. Апрача Ліды, плануем таксама працаваць у Слоніме, Навагрудку, Шчучыне... У еўрапейскай краіне, карацей, усё павінна быць на еўрапейскім узроўні, тым больш у бытавой сферы. Напэўна, гэта будзе нялёгкая справа. Літаральна толькі тыдзень назад адкрыўся рублёвы эквівалент, а да гэтага расплачвацца з прыбалтыйскай рэспублікай практычна не было ніякай магчымасці. Мы прыхільнікі больш увозіць у Беларусь і менш вывозіць. На сённяшнім этапе развіцця рэспублікі гэта, на мой погляд, асноўная задача большасці сумесных фірм. Вядома ж, пры адной умове: увозіць трэба не шакалад, цыгарэты ці віно. Нам патрэбны тэхналогія, станкі і абсталяванне. Гэта аснова...

— Вы наш даўні аўтар. Яшчэ жывучы ў Рызе, прысылалі матэрыялы аб сваім бачанні праблем і перспектыў развіцця Беларусі. І вось вы тут...

— Хацелася б выдзеліць некалькі момантаў. Галоўнае пытанне зараз — аб рэферэндуме. Мая думка — рэспубліцы патрэбен спачатку прэзідэнт, а ўжо затым можна думаць пра рэферэндум. Неабходна ўмацаваць заканадаўчую ўладу, стварыць прававую аснову. Для такой пасады патрэбен чалавек з сапраўды дзяржаўным розумам. Я лічу, што ў рэспубліцы ёсць такі палітычны дзеяч. Гэта — Станіслаў Шушкевіч.

(Заканчэнне на 2-й стар.).

ДА КАНЦА ПАДПІСКІ ЗАСТАЛОСЯ 7 ДЗЁН, ІНДЭКС «ЗВЯЗДЫ» — 63850,
ПАДПІСНАЯ ЦАНА НА ПАЎГОДА — 120 РУБЛЁЎ.

«ДЗЯРЖАЎНАЕ ДВУХМОЎЕ— ТРАЯНСКІ КОНЬ ДЛЯ АДРАДЖЭННЯ»

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.).

на ўласнай гістарычнай радзіме. У дачыненні да іх можна ўжываць тэрміны: дыяспара, нацыянальная група, як гэта мы часта зусім правамерна гаворым пра беларусаў, што жывуць у Расіі, на Украіне, у Казахстане, Малдове і г. д.

Памылкова думаць, што мовы, як вынік высокай духоўнай творчасці народаў, схільны ці здольны ў межах адной і той жа тэрыторыі жыць толькі ў поўнай згодзе і вялікім сяброўстве. Наадварот, у такой сітуацыі яны паводзяць сябе надзвычай агрэсіўна, імкнуцца жыць і жывуць за кошт адна адной.

Небяспека афіцыйнага, ці інакш дзяржаўнага двухмоўя заключаецца ў тым, што яно непазбежна перакідваецца і на тыя сферы жыцця, якія ўжо юрыдычна не падлягаюць свядомаму рэгуляванню. Знаходзячыся ў цесных кантактах паміж сабой, людзі самі, без усялякага ўдзелу дзяржавы, выбіраюць сабе мову ў якасці сродку зносін. Пры афіцыйным аднамоўі ёю будзе звычайна з'яўляцца тая, на якой вядзецца службовае справаводства, будуецца навучальна-выхаваўчы працэс у школах, тэхнікумах і інстытутах, ладзіцца дзейнасць устаноў культуры і навукі. І паколькі ў абсалютнай большасці краін свету з афіцыйным аднамоўем для абслугоўвання даных відаў дзейнасці чалавека ўжываецца родная мова іх карэннага насельніцтва, ёй не пагражаюць аніякія катаклізмы. Затое пры афіцыйным двухмоўі яна можа і не выкарыстоўвацца для абслугоўвання пералічаных вышэй відаў дзейнасці чалавека, а таксама ў сферах, моўныя працэсы ў якіх не падлягаюць дзяржаўнаму рэгуляванню. Гэта можа закончыцца для яе трагічнымі вынікамі, бо працяглае паралельнае суіснаванне ў адной і той жа ў аснове сваёй монанацыянальнай краіне дзвюх моў — справа зусім не рэальная. Адной з іх дзяржавай і самім грамадствам абавязкова будзе аддадзена перавага, а другая паступова выйдзе з ужытку.

Сусветная практыка ведае нямала фактаў знікнення мовы карэннага насельніцтва ад прымусовага ці добраахвотнага распаўсюджвання ў яе дзяржаўным, грамадска-палітычным жыцці, у культуры, адукацыі, навуцы і яшчэ якой-небудзь іншай мовы. Таму нам, беларусам, на сённяшнім вітку развіцця цывілізацыі не варта паўтараць іх горкі вопыт, калі мы толькі жадаем сцвердзіцца, замацавацца сярод народаў нашай планеты самабытнай нацыяй.

Выступаць цяпер за дзяржаўнае двухмоўе, калі беларуская мова знаходзіцца яшчэ на нулявым цыкле адраджэння, — гэта значыць рыхтаваць ёй немінучую пагібель, а для рускай — стварыць надзейныя гарантыі далейшага функцыянавання ва ўсіх сферах беларускага жыцця, забываючы, што ў яе ёсць свая велізарнейшая гістарычная тэрыторыя.

КАМУ І НАВОШТА ПАТРЭБЕН МОЎНЫ РЭФЕРЭНДУМ

НЕ МОЖА НЕ ЗДЗІЎЛЯЦЬ, з якой настырнасцю ваююць многія грамадзяне нашай краіны за знішчэнне беларускай мовы. «Плённа» працуюць на гэтую агідную справу розныя сацыялагічныя службы, рэдакцыі шэрагу газет і часопісаў. І трэба сказаць, што іх данымі досыць ахвотна карыстаюцца працаўнікі беларускага нацыянальна-культурнага Адраджэння. Пільна сачу і я за інфармацыяй сацыёлагаў аб беларускай мове. Зусім не радуюць іх звесткі, а яшчэ больш засмучае адсутнасць у аўтараў такіх распрацовак усялякага жадання паказаць на падставе глыбокага, аб'ектыўнага аналізу сацыялагічных матэрыялаў рэальнае выйсце з тупіка, у якім па віне нацыянальнай палітыкі КПСС апынулася наша роднае слова. Пакуль што ў высновах і палажэннях сацыялагічных службаў я не знайшоў—даруйце, калі не так шукаў — ні грама пазітыўнага, што магло б садзейнічаць лепшаму разуменню, а тым больш прыняццю дзяржавай канкрэтных захадаў па вырашэнню такой неардынарнай у сённяшніх варунках Беларусі культурна-моўнай праблемы.

Многія прыхільнікі дзяржаўнага двухмоўя ў абгрунтаванне свайго погляду высоўваюць тэзіс: нашаму краю заўсёды характэрна было натуральнае беларуска-рускае двухмоўе. Не буду пісаць, з якім гвалтам царскі ўрад насаджаў рускую мову да кастрычніцкага перавароту 1917 года, бо гэта ўсім добра вядома, як і вядома, што з той практыкі нямала запазычылі і пры правядзенні нацыянальна-моўнай палітыкі ў савецкі час. Што ж датычыць перыяду пасля другой сусветнай вайны, дык тут не толькі натуральнага, але нават і прымусовага двухмоўя не было. У афіцыйным жыцці скрозь панаваў дыктат рускай мовы. Гэта асабліва добра адчувалася ў дзейнасці партыйных і дзяржаўных, прафсаюзных і камсамольскіх органаў усіх узроўняў, наркаматаў (міністэрстваў) і ведамстваў, устаноў навукі, вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай школы, якія і думкі не дапускалі аб выкарыстанні беларускай мовы. Трохі пазней пры самай непасрэднай падтрымцы зверху рускай мове насцеж адчынілі дзверы ў гарадскія агульнаадукацыйныя школы, што адразу ж пахіснула пазіцыі роднага слова беларусаў і ва ўстановах такога тыпу сельскай мясцовасці.

За час сваёй навуковай дзейнасці давялося шмат папрацаваць у архівах, добра знаёмы з пасляваенным перыядычным друкам і нідзе нават намёку не знайшоў на правядзенне моўнага рэферэндуму ў межах усёй рэспублікі ці якога-небудзь яе раёна. А сёння ж з ідэяй такога рэферэндуму носяцца і тыя, хто ў першыя два пасляваенныя дзесяцігоддзі быў сталым чалавекам, больш-менш разбіраўся што да чаго, але пра лінгвістычнае апытанне насельніцтва нават і не думаў. Чаму? Бо пры той нацыянальнай самасвядомасці беларусаў яны не пайшлі б на ахвяраванне сваёй роднай мовай, якая мела трывалыя пазіцыі ў асяроддзі народа, не абмянялі б яе ў ходзе рэферэндуму на любую «развітую» мову. Бо пры характэрнай таму часу накіраванасці нацыянальнай палітыкі цэнтра нядобразычліўцы самабытнага духоўнага жыцця нашага краю і так добра бачылі, што партыйныя і дзяржаўныя функцыянеры ў любых выпадках давядуць да непазбежнай пагібелі беларускую мову. Цяпер жа, наадварот, ім вельмі патрэбен рэферэндум, бо не знаходзяць больш надзейнага сродку, каб пакончыць з гэтай неўміручай, нягледзячы на ўсе перыпетыі, мовай. Часта можна прачытаць ці пачуць такое: з ажыццяўленнем ідэі рэферэндуму, які дапаможа рускай мове набыць юрыдычна статус дзяржаўнай, беларусам нібыта адкрываецца шырокі прасцяг, каб жыць і развівацца паводле агульначалавечых, планетарных ідэалаў. Паводле агульнасаюзных, агульнасавецкіх ідэалаў мы ўжо жылі больш за сем дзесяткаў гадоў і ведаем, да чаго гэта прывяло. Цяпер нас цешаць нечым яшчэ больш маштабным і глабальным: планетарнымі ідэаламі, хаця мы не навучыліся як след жыць нацыянальнымі стандартамі. Прапаноўваецца ісці да такіх ідэалаў праз рускую культуру. Але ці не збяднеюць яны, калі пры такіх абставінах беларусы са сваіх нацыянальных ідэалаў страцяць самае каштоўнае і дарагое — уласную родную мову? Яе ж не раз заганяла ў кут блізкароднасная руская мова! Вось аб гэтым хацелася, каб не забываліся нашыя «вялікія інтэрнацыяналісты», змагары за агульначалавечыя ідэалы, за моўны рэферэндум. А калі ўжо камусьці так патрэбен рэферэндум, дык давайце правядзём яго пасля таго, як у нашай суверэннай дзяржаве на змену рускай мове рэальна прыйдзе беларуская ва ўсе віды службовага справаводства органаў улады і кіравання, ва ўстановы народнай асветы, культуры і навукі. Навошта ж так злосна здзеквацца з народа: яго роднае слова на цэлае паўстагоддзе выключылі з пералічаных вышэй сфераў, а цяпер праз рэферэндум збіраемся высветліць, адданы ён ці не свайму найкаштоўнейшаму нацыянальнаму скарбу?

Калі наша дзяржава паставіла мэтай: адрадзіць нацыянальныя духоўныя традыцыі, у адпаведнасці з імі ладзіць жыццё сваіх грамадзян, яна не павінна ў такой неспрыяльнай для беларускай мовы сітуацыі згадзіцца на вызначэнне яе далейшага лёсу выключна толькі праз рэферэндум. Дашчэнту зрусіфікаваныя, з моцна размытай нацыянальнай самасвядомасцю беларусы — а іх жа не па сваёй віне мільёны—не могуць быць сур'ёзнымі дарадчыкамі дзяржавы ў вырашэнні гэтага надзвычай важнага пытання. Слушныя словы аднаго з вядомых філосафаў, што «народ можа памыляцца не менш, чым яго ўрад», як нельга лепш дапасоўваюцца і да многіх беларусаў.

Можна было б парэкамендаваць таму, каму не дае спаць ідэя рэферэндуму, прыглядзецца да вопыту нашых суседзяў —Расіі, Украіны, Польшчы, Літвы, Латвіі. На этнічных тэрыторыях пражывання іх карэннага насельніцтва няма ж дзяржаўнага двухмоўя. Чаму ж сярод сваіх суседзяў мы павінны быць белай варонай?! Чаму гэта толькі мы хочам рабіць тое, што лічаць для сябе непасільным і непатрэбным народы з куды больш высокім узроўнем развіцця нацыянальнай культуры?

ІСЦІ Ў СВЕТ СА СВАІМ ТВАРАМ

СЁННЯ НАЎРАД ЦІ ХТО-НЕБУДЗЬ в цвярозых людзей будзе аспрэчваць факт глыбокага заняпаду беларускай мовы, яе хранічнага захворвання. Але ж мы добра ведаем, калі хтосьці захварэе ў сям'і, уся ўвага канцэнтруецца на ім. Неадкладна выдзяляць самае ўтульнае месца ў пакоі, патурбуюцца пра каларыйную і смачную ежу, адшукаюць самага кваліфікаванага лекара. Затое з прапановамі па такім архіскладаным навуковым, філасофскім пытанні, як дзяржаўнае двухмоўе, часта выступаюць асобы, адукацыйны і прафесійны статус якіх нічога агульнага не мае з данай галіной ведаў. Не раз думаў, добра, што хоць у нас не практыкуецца, каб рэзчыкі па метале ці дрэве выдалялі ў хворага кілу альбо апендыкс. Зразумела, не практыкуецца таму, каб на аперацыйных сталах не было ахвяраў ад такіх «старанняў». Дык можа давайце і беларускую мову засцеражом ад такіх «прафесіяналаў»?

Малюнак Валерыя ВЯРЦЕЙКІ.

Зусім не па нашай віне сталася так, што з усіх нацый, імя якіх насілі саюзныя рэспублікі былога СССР, толькі беларуская культура і мова апынуліся на мяжы выміраня. Зараз гэтай праблемай асабліва не заклапочаны ні адзін наш суседні народ, нават украінскі, дзе апошнім часам, дзякаваць Богу, набрала моц іх нацыянальна-культурнае адраджэнне. Таму не толькі не супярэчыць, а нават заканамерна вынікае з самой сутнасці гуманных узаемаадносін людзей рознага нацыянальнага паходжання вострая неабходнасць забяспечыць на ўзроўні дзяржавы і ўсяго нашага грамадства прэстыжныя ўмовы для беларускай культуры і мовы ў імя іх выратавання. А як ставімся да данай праблемы мы? Чыста ў духу беларускай талерантнасці. Дужа захваляваліся, што могуць пахіснуцца пазіцыі мовы, носьбітамі якой сталі многія з нас у выніку старанна распрацаванай і ўдала праведзенай палітыкі русіфікацыі. Ці не смяшым мы іншыя народы сваім упартым змаганнем за рускую мову, калі родная, беларуская дыхае на ладан? Лічу, што і смешым, а яшчэ больш — здзіўляем, бо такога нідзе больш у прыродзе не сустракаецца.

Беларусы, што выракліся ці яшчэ выракуцца сваёй культуры, засвояць рускую, польскую і г. д., ніколі не будуць адчуваць сябе на адным узроўні з тымі, каму па крыві належаць гэтыя духоўныя каштоўнасці. Як бы яны ні стараліся думаць адваротнае, упэўнены, у часы глыбокага роздуму над лёсам уласнага народа і сваім асабістым іх абавязкова будзе агортваць комплекс непаўнавартасці і не выключана, што калі-ніколі агорне мацнейшая настальгія па родным, нацыянальным.

Не толькі на прыкладзе Беларусі, але і практычна ўсіх колішніх саюзных рэспублік не пацвярджаецца, што на стане іх нацыянальнага духоўнага жыцця пазітыўна адбілася шырокае пранікненне ў яго здабыткаў рускай культуры і мовы. Наадварот, найбольш развітымі, здаровымі нацыянальныя культуры аказаліся ў тых рэспубліках, дзе, нягледзячы на жорсткі прэсінг мэтанакіраванай асіміляцыі, змаглі, не ў прыклад Беларусі, увесці абмежаванні на экспарт у розныя сферы іх грамадскага жыцця рускай культуры і мовы. Няцяжка зразумець, колькі карысці далі і даюць сусветнай цывілізацыі гэтыя рэспублікі, ўратаваўшы свае нацыянальныя культуры і мовы. Зрабі яны так, як мы, беларусы, як бы намнога бяднейшым стаў духоўны патэнцыял планеты Зямля!

Не навучыўшыся жыць паводле нацыянальных стандартаў, нельга будаваць планы аб уваходжанні ў еўрапейскую, а тым больш сусветную цывілізацыю. Там мы акажамся ні чым іншым, як пласцілінавай масай, з якой высокакультурныя этнасы будуць ляпіць тое, што ім задумаецца. Таму мы яшчэ не маем права так падкрэслена, катэгарычна ставіць на першае месца агульначалавечыя ідэалы перад нацыянальнымі.

Цалкам не падзяляю і лічу нават нацыянальна варожымі думкі, незалежна ад таго, з якой мэтай яны выказваюцца, што ў беларусаў нібыта няма аніякіх шанцаў на выратаванне роднай мовы. Ёсць! Уся бяда толькі ў тым, што мы іх дрэнна выкарыстоўваем, што да вырашэння гэтай архіскладанай праблемы, як след, не падключылася сама дзяржава. Беларусам нават куды лягчэй будзе вярнуцца да сваёй нацыянальнай мовы, чым многім неславянскім народам колішняга СССР, паколькі яна ў нас выпхнута з роднай хаты па многіх параметрах блізкай для разумення рускай мовай. Зрабіць ад яе пераход да беларускай — гэта не тое, што выканаць падобнае ў дачыненні да чувашскай, удмурцкай, марыйскай ці іншых моваў, якія сёння таксама знаходзяцца ў вялікім заняпадзе.

Дзяржаўнае двух- і шматмоўе мае права на жыццё толькі ў поліэтнічных дзяржавах з развітай нацыянальна-тэрытарыяльнай аўтаноміяй. Так гістарычна склалася — і не будзем шкадаваць аб гэтым,—што Беларусь была, ёсць і застанецца АДНАНАЦЫЯНАЛЬНАЙ дзяржавай. У ёй, як зазначалася вышэй, толькі адна карэнная нацыя — беларуская. У межах Беларусі няма ні рускіх, ні польскіх, ні літоўскіх, ні ўкраінскіх, ні латышскіх і да т. п. этнічных тэрыторый. Былі б, тады можна было б падумаць аб практычным увядзенні і ў нас дзяржаўнага двух- і шматмоўя. Паколькі іх няма, урад Рэспублікі Беларусі павінен клапаціцца аб культурна-моўным, сацыяльным развіцці сваіх нацыянальных меншасцяў прыкладна так, як гэта робіць для беларусаў у рэспубліках былога СССР. Пад наш час краіны свету набылі даволі багаты вопыт арганізацыі жыцця нацменшасцяў на тэрыторыях карэннага этнасу. Такім вопытам не грэх карыстацца і нашай дзяржаве.

Адсутнасць афіцыйнага двухмоўя, бясспрэчна, станоўча адаб'ецца на павышэнні сацыяльнай ролі роднага слова беларусаў, што не з'явіцца перашкодай для многіх з іх стаць білінгвамі і полілінгвамі. Наадварот, толькі пры такіх варунках шырокую прастору атрымае двух- і шматмоўе кожнай канкрэтнай асобы ці зносін людзей паміж сабой, што лёгка пацвердзіць спасылкамі на вопыт амаль любой капіталістычнай краіны Еўропы з яе дзяржаўным аднамоўем. Пры велізарнай пашане да роднага слова еўрапейскія народы намнога лепш за нас, хто так масава выракся яго, ведаюць іншыя мовы.

Зусім не прымаю пагляду, што для беларускай мовы будзе дастаткова захаваць яе сённяшнія пазіцыі ў мастацкай літаратуры, сродках масавай інфармацыі, трохі пашырыць іх у народнай асвеце, а ўсе найважнейшыя сферы грамадскага жыцця пакінуць толькі за рускай, бо яна, маўляў, ужо гэтулькі часу так няблага спраўлялася і спраўляецца з выкананнем падобнага роду сацыяльных функцый.

Катэгарычна адхіляю, як памылковыя, думкі, што, адраджаючы сваю культуру і мову, беларусы рыхтуюць сабе ізаляцыю ад цывілізаванага свету. Калі заглянуць у мінулае, дык лёгка пераконваешся: беларуская культура нават у сярэднявечны не абмяжоўвалася сваёй гістарычнай тэрыторыяй, не спынялася на стадыі фальклорнага развіцця, хаця і грунтавалася на ўсебаковым выкарыстанні найлепшых каштоўнасцяў народнай творчасці. Так і сёння, максімальна задавальняючы свае духоўныя запатрабаванні ўласна нацыянальным, беларускі народ, напэўна ж, будзе цягнуцца да культурных здабыткаў іншых народаў.

І трэба добра ведаць, што ў Еўропу ён зможа прабіць сабе шлях толькі сваімі арыгінальнымі духоўнымі каштоўнасцямі і нацыянальнай мовай, а не чужымі, і ісці сюды трэба не з размытай, дэманцыраванай нацыянальнай самасвядомасцю, а з цвёрдымі поглядамі на сябе як на самабытны, адметны ад іншых народаў этнас. А каб узбагаціць духоўны патэнцыял, моўную палітру Еўропы, нам трэба абавязкова мець свае развітыя ва ўсіх адносінах культуры і мову. Такой апошняя ў нас ніколі не будзе, калі мы, як гэта нам раяць нашыя суайчыннікі, пачнём у навукова-тэхнічнай і дзелавой сферах ужываць англійскую, а не беларускую мову. З гэтым, думаю, не пагодзіцца нават самы артадаксальны прадстаўнік англійскай і амерыканскай нацый, і абавязкова стане на бок карэнных нацыянальных інтарэсаў беларусаў. У сувязі з навязваннем такіх надуманых, шкодных прапаноў узнікаюць пытанні: няўжо нам мала рускамоўнай асіміляцыі, што нас яшчэ штурхаюць і да англамоўнай? Няўжо мы такія адсталыя, што не ў стане, як іншыя народы, авалодаць англійскай мовай, не забываючы сваёй роднай? Дзякаваць Богу, мы ўжо не такія зацюканыя, як раней, і ніколі не паквапімся на любыя расквечаныя, пекныя ідэйкі, бо добра ведаем, што яны ўсё ж скіраваны не на ўмацаванне пазіцый і павышэнне прэстыжу беларускай нацыі, а, наадварот, на тое, каб выкінуць яе на сметнік цывілізацыі.

БЕЛАРУСЬ У СВЕЦЕ

СТАРШЫНЯ НАЦЫЯНАЛЬНАГА САВЕТА ФЕДЭРАЛЬНАГА СХОДУ ШВЕЙЦАРСКАЙ КАНФЕДЭРАЦЫІ ХАНС-РУДОЛЬФ НЕБІКЕР:

«Вам вырашаць, якім павінен быць тэмп пераўтварэнняў...»

Кантакты лідэраў дзвюх краін — Швейцарыі і Беларусі — пачаліся ў лютым гэтага года, калі Старшыня Вярхоўнага Савета нашай рэспублікі Станіслаў Шушкевіч прымаў удзел у міжнароднай канферэнцыі ў Давосе. Тады ж ён наведаў сталіцу Альпійскай дзяржавы—Берн і парламент. І вось — візіт у адказ старшыні Нацыянальнага савета Федэральнага сходу Швейцарыі Ханса-Рудольфа Небікера.

...Дабраліся высокі госць і ягоная світа ў нашу сталіцу без асаблівых праблем. Два тыдні назад адкрыта новая паветраная авіялінія Мінск — Берн, і цяпер усяго за тры гадзіны можна патрапіць з адной суверэннай краіны ў другую.

Некалькі слоў пра спадара Небікера. Яму — 63 гады. Пачынаў кар'еру палітычнага і дзяржаўнага дзеяча з нізоў: на працягу 12 гадоў быў членам камунальнага ўрада невялікага горада Пратэльн, а з 1975-га — дэпутат Нацыянальнага савета. Чатыры гады ўзначальваў парламенцкую фракцыю Швейцарскай народнай партыі, а ў лістападзе 1991-га выбраны старшынёй парламента.

Скажу адразу: нам, журналістам, як між іншым, і дэпутатам Вярхоўнага Савета Беларусі, перад якімі Ханс-Рудольф Небікер выступіў з 15-мінутнай прамовай, адразу ж спадабаліся ягоныя адкрытасць, шчырасць і цвёрдасць у ацэнках. Гэта, вядома ж, «вынікі» багатага вопыту жыцця і палітычнай дзейнасці, глыбокае веданне сучасных працэсаў, што адбываюцца ў самых розных кутках свету. Акрамя гэтага, спадар Небікер — цікавы і разважлівы, памяркоўны і адначасова катэгарычны субяседнік.

— Крах камунізму даў магчымасць народам былога Саюза ССР зноў набыць свой нацыянальны твар, — сказаў госць, выступаючы перад беларускімі парламентарыямі. — Вы зноў увялі ва ўжыванне сваю беларускую мову, зноў развіваецца нацыянальны бела - чырвона - белы сцяг над вашай Айчынай. 23 снежня 1991 года Швейцарыя прызнала суверэнітэт Беларусі. Вы можаце ганарыцца сваім слаўным мінулым на працягу цэлых стагоддзяў, хоць ваш край і акупіравалі асобныя вашы суседзі... Я ведаю пра тыя вялізныя страты, якія вы панеслі ў ходзе другой сусветнай вайны, змагаючыся за свабоду. Я таксама выразна ўяўляю, наколькі жудасныя і вынікі аварыі на Чарнобыльскай АЭС, што чорнай хмарай накрыла Беларусь.

Аднак цяпер, працягваў Х.-Р. Небікер, у вашай гісторыі перагорнута новая старонка — пасля набыцця вамі поўнай незалежнасці.

А потым старшыня Нацыянальнага савета адказваў на нашы пытанні.

— Калі, на вашу думку, Рэспубліка Беларусь зможа стаць раўнапраўнай еўрапейскай дзяржавай?

— У Беларусі я ўпершыню, пагэтаму мне ўсё так нова і цікава. Швейцарыя і Беларусь маюць шмат чаго агульнага — як у мэтах, так і ў сродках іх дасягнення. Гэта — мэты захавання правоў чалавека. Нашы краіны сярэднія, мы і вы — нейтральныя. Мы — краіна старой дэмакратыі, аднак і ў нас вырашаны далёка не ўсе праблемы. Дэмакратыя — жывы, растучы арганізм, і трэба пастаянна яе развіваць, шукаць для яе раўнадзейнасць. Заўважу таксама і наступнае: мы маем з вамі адну і тую ж хрысціянскую спадчыну.

Уражанні аб Беларусі вялікія і добрыя. Радуе ваша імкненне стаць сапраўды незалежнай дэмакратычнай дзяржавай, ісці па шляху свабоднай рынкавай эканомікі. Гэты працэс вельмі працяглы. Ён патрабуе шмат часу, бо нельга ж, павярнуўшы нейкі ўключальнік, адразу ж апынуцца ў іншай сітуацыі... Ажыццяўленне рынкавай рэформы немагчыма без правядзення карэнных пераўтварэнняў у сацыяльна-эканамічным жыцці. І вам самім вырашаць, якім павінен быць тэмп гэтых пераўтварэнняў.

Я хацеў бы падкрэсліць прамую сувязь паміж свабоднай эканомікай і дэмакратыяй. Першыя дэмакратычныя выбары ў вас прайшлі ў 1990 годзе. Мы ведаем, што асобныя вашы грамадзяне хацелі б правесці цяпер новыя, датэрміновыя выбары. Ведаем: парламент вырашыў правесці іх у 1994 годзе. Спадзяюся, што розныя дэмакратычныя партыі ўмацуюць да таго часу свае сувязі, каб адыграць істотную ролю ў плюралістычным і дэмакратычным грамадстве.

Адносіны са светам вы сёння павінны будаваць у першую чаргу на базе раўнапраўя, нейтралітэту, цесных кантактаў з іншымі дэмакратычнымі дзяржавамі. І тады час уступлення ў цывілізаваны свет, безумоўна, скароціцца.

— Якія вам, спадар Небікер, бачацца бліжэйшыя перспектывы супрацоўніцтва Швейцарыі і Беларусі?

— Важнейшым аспектам супрацоўніцтва дзяржаў стане, вядома ж, эканамічны аспект. На мой погляд, былым рэспублікам Савецкага Саюза сёння найперш патрэбен прыток прыватных інвестыцый. Аднак для таго, каб зацікавіць прыватных капіталаўкладальнікаў, патрэбны вельмі сур'ёзныя, прадуманыя ўмовы і меры. Інвестары не любяць, калі бачаць, што іхнія грошыкі плывуць невядома куды. Яны хочуць — хоць бы ў будучым — мець нейкі прыбытак ад сваіх капіталаўкладанняў. Лічу, што Беларусь мае добрыя ўмовы для плённага супрацоўніцтва. Тут і пэўная палітычная стабільнасць, і рынак збыту, і іншыя ўмовы. У Салігорску, напрыклад, на аб'яднанні «Беларуськалій» я сустрэў менеджэраў, якія з'яўляюцца сапраўднымі менеджэрамі еўрапейскага маштабу.

Стабільнасць у краінах СНД мае цяпер рашаючае значэнне для бяспекі на нашым кантыненце. І гэта мэта стане дасягальнай толькі ў тым выпадку, калі заходнія дзяржавы будуць аказваць ім падтрымку. Нам таксама важныя і вашы асабістыя рашэнні — важныя для заходніх інвестараў, таму што найбольш эфектыўнае супрацоўніцтва наладжваецца з прыватнымі фірмамі, а не толькі з дзяржаўнымі.

— Якія вашы першыя ўражанні ад візіту ў Беларусь наогул?

Твар Ханса-Рудольфа Небікера пасвятлеў:

— Галоўнае ўражанне — мне давядзецца вярнуцца сюды... Каб бліжэй пазнаёміцца з рэспублікай, з людзьмі, з вамі...

— Спадар Небікер, для нас сёння вострай і актуальнай з'яўляецца праблема экалогіі, аховы навакольнага асяроддзя. Як вырашаецца яна ў вас?

— У капіталістычным свеце ў гэтых адносінах таксама наробленa шмат памылак. Вы, відаць, чулі пра вялікую экалагічную катастрофу, у выніку якой быў нанесены моцны ўрон рацэ Рэйн. Каб выправіць яе, спатрэбіліся вялізныя капіталы.

Мы даўно зразумелі: для вырашэння экалагічных праблем, папярэджання іх патрэбны інвестыцыі. Сёння яны патрэбны і ў вас.

Скажу больш. Рыхтуючы дакументы аб прадастаўленні краінам Усходняй Еўропы крэдытаў і дзяржаўных інвестыцый, мы і маем намер прадаставіць іх у першую чаргу для такіх сфер, як медыцына, экалогія (у тым ліку і бяспека атамных электрастанцый), навука, выхаванне.

— Швейцарыя да сённяшняга дня не з'яўляецца членам Арганізацыі Аб'яднаных Нацый... Як гэта атрымалася?

— Швейцарыя — краіна прамой дэмакратыі. Вы кажаце, што былі ў нас, значыцца, маглі пераканацца ў гэтым. Дык вось, калі паўстала пытанне: быць ці не быць ёй членам ААН, быў праведзены рэферэндум. Народ прагаласаваў супраць уступлення... Урад і парламент хацелі ўступіць у ААН, а людзі сказалі «не». Такім чынам, вы можаце бачыць, як няпроста кіраваць дзяржавай, дзе ўсё вырашае народ. Аднак насельніцтва Швейцарыі не такое ўжо і безнадзейнае. У маі яно прагаласавала за ўступленне ў Міжнародны валютны фонд: 58 працэнтаў насельніцтва выказалася за гэта. Думаю, што ў ходзе наступнага рэферэндуму — 6 снежня, калі будзе вырашацца пытанне аб уступленні ў ЕЭС, мы таксама атрымаем станоўчы вынік.

— Спадар Небікер! Што вы скажаце сваім інвестарам, вярнуўшыся з Мінска: укладваць капіталы ў эканоміку Беларусі зараз ці пачакаць?

— Чакаць нельга. У бізнесе вельмі часта трэба ў пэўнай меры і рызыкаваць. Той, хто гэту дзейнасць пачне зараз, будзе мець добрыя магчымасці ў будучым. Пазней жа ўзнікнуць складанасці з рэалізацыяй задум. Дарэчы, у Салігорску нашы інвестары ўжо гатовы ўкладваць грошы.

— Ці давалі вы якія-небудзь канкрэтныя парады, рэкамендацыі кіраўніку парламента Рэспублікі Беларусь?

— А ведаеце, без парад не абышлося! Я парэкамендаваў спадару Шушкевічу інтэнсіўней знаёміць сусветную грамадскасць з Беларуссю. Пра вас мы мала чуем і чытаем: больш пра Грузію, Карабах, Малдову... Па Еўропе павінна прайсці цэлая рэкламная кампанія пра Беларусь. Гэта, дарэчы, таксама рынкавы падыход.

У вас з'явілася вялікая магчымасць стварыць сапраўды новую незалежную дзяржаву, з новай Канстытуцыяй, новымі законамі, устанавіць новы дэмакратычны парадак. Гэта будзе нялёгка, на шляху будуць сустракацца цяжкасці, але храбрасці вам не пазычаць. А галоўнае — верце ў вялікую Будучыню Беларусі.

Анатоль МЯСНІКОЎ.

БЕЛАРУСІ ПАТРЭБЕН НЕ ШАКАЛАД, А ІНТЭЛЕКТУАЛЬНАЯ ВАЛЮТА

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.).

Яшчэ адно пытанне. Многа гавораць аб уласнай валюце. Па-мойму, яна пакуль што не патрэбна. Для такой высновы шмат падстаў. Мы не павінны аказацца ў становішчы прыбалтаў, на іхніх памылках трэба вучыцца. Камусьці, на першы погляд, можа здацца, што, скажам, эстонская крона —стабільная валюта. Але гэта да пары да часу. Усе замежныя кіраўнікі фірм, з якімі я размаўляў, у адзін голас сцвярджаюць: як толькі Расія шчыльна закрые мяжу з прыбалтыйскімі краінамі, перапыніўшы звычайны кантрабандны вываз сваёй сыравіны, увёўшы сусветныя цэны на ўсе віды прадукцыі, эстонцы акажуцца ў вельмі незайздросным становішчы. Тыя ж амерыканцы гавораць, што толькі Расія — адна з нямногіх краін можа справіцца з інфляцыяй, зрабіўшы з цягам часу сваю грашовую адзінку стабільнай і цвёрдай, таму што ёй ёсць чым гэта рабіць.

Што датычыцца Беларусі... Ёй перш за ўсё трэба заняцца «інтэлектуальнай» валютай. Я маю на ўвазе прыцягненне спецыялістаў з краін так званага блізкага замежжа. Чым больш пяройме рэспубліка «разумных галоў» і ўладкуе іх, тым больш у яе будзе шанцаў для далейшага развіцця. Мы атрымаем магчымасць вельмі хутка вырвацца ў інтэлектуальным плане наперад. Дзе браць гэтых спецыялістаў? Запрашаць з усіх рэгіёнаў, дзе ідуць міжнацыянальныя канфлікты, грамадзянскія войны, многія выязджаюць з той жа Прыбалтыкі. Вядома, не ўсіх, але лепшых можна перахапіць, дапамагчы ім стаць на ногі, даць магчымасць працаваць — і аддача будзе вельмі хуткай. Тым больш, што ўмовы для адаптацыі тут добрыя. Дарэчы, гэтыя людзі значна хутчэй, чым нават мясцовыя, вывучаць і беларускую мову — будучы ўдзячнымі рэспубліцы і з-за неабходнасці хутчэйшага ўключэння ў нармальнае жыццё.

РЭХА ПУБЛІКАЦЫІ

Старыя інструкцыі КДБ СССР у КДБ Беларусі не дзейнічаюць

Пасля публікацыі ў «Звяздзе» ад 6 кастрычніка артыкула М. Несцяровіча пад назвай «Нават расстраляныя «ворагі народа» заставаліся пад каўпаком КДБ», у якім гаворка ідзе аб тым, што «органы дзяржбяспекі фабрыкавалі дакументы аб прычынах смерці палітзняволеных», у некаторых чытачоў нават узнікла сумненне, а можа і зараз у дзяржбяспецы дзейнічае названая аўтарам «інструкцыя КДБ СССР»?

Хацелася б давесці да ведама грамадзян, што гэтая інструкцыя (як і многія іншыя) не толькі ўжо не існуе, не дзейнічае, але аб ёй даўно забыліся нават ветэраны КДБ.

Сённяшнія супрацоўнікі дзяржбяспекі, хоць і не вінаватыя ў злачынствах НКУС супраць народа, узялі на свае плечы долю адказнасці і зараз лічаць сваім грамадзянскім абавязкам зрабіць усё, што ад іх залежыць, па рэабілітацыі і аднаўленню добрых імён неабгрунтавана рэпрэсіраваных ахвяр.

Рэалізуючы пастанову Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь ад 6 чэрвеня 1991 года «Аб парадку рэабілітацыі ахвяр палітычных рэпрэсій 20-80-х гадоў», Камітэтам дзяржбяспекі рэспублікі ў лютым 1992 года пачата і праводзіцца работа па перагляду архіўных крымінальных спраў з састаўленнем заключэння на кожнага рэпрэсіраванага несудовымі органамі, устанаўленнем фактаў ссылкі, высылкі, накіравання на спецпасяленне, высялення за межы рэспублікі ў адміністрацыйным парадку.

Выдзеленыя Саветам Міністраў рэспублікі 25 пасад заняты кваліфікаванымі супрацоўнікамі з ліку пенсіянераў органаў КДБ. Гэтая работа праводзіцца ў цесным узаемадзеянні з Пракуратурай Рэспублікі Беларусь, куды накіроўваюцца на зацвярджэнне ўсе матэрыялы на асоб, падлягаючых і не падлягаючых рэабілітацыі. З улікам важнасці і вастрыні пастаўленай задачы прыняты да ўвагі і вопыт работы мінулых гадоў.

Так, у 1955—1991 гг. перагледжаны 69.262 крымінальныя справы на 115.739 чалавек, з якіх рэабілітавана 100.522 чалавекі, а на пачатак работы па выкананню ўказанай пастановы павінна быць перагледжана 75.400 крымінальных спраў на 121.410 чалавек.

У выніку прынятых энергічных мер за мінулы перыяд 1992 года на 1 кастрычніка перагледжана 6.449 архіўных спраў, па якіх рэабілітавана 8.293 чалавекі, выпісана і перададзена ў Камітэт па архівах пры СМ РБ 14.368 картак статыстычнага ўліку на неабгрунтавана рэпрэсіраваных грамадзян.

Адным з важных участкаў у рабоце, якая датычыцца пытанняў рэабілітацыі ахвяр палітычных рэпрэсій, з'яўляецца разгляд паступаючых заяў грамадзян. У сувязі з праводзімымі ў рэспубліцы мерапрыемствамі па выкананню пастановы Вярхоўнага Савета ад 6 чэрвеня 1991 г. колькасць зваротаў грамадзян у органы дзяржбяспекі значна павялічылася.

Аўтары лістоў выказваюць просьбы паведаміць аб лёсе пацярпеўшых, прычынах іх арышту і прад'яўленых абвінавачаннях, месцах пахавання, біяграфічныя звесткі блізкіх людзей, вяртанні асабістых дакументаў, узросце членаў сям'і, выдаць даведкі аб рэабілітацыі, месцах працы і пражывання да арышту, азнаёміцца з крымінальнымі справамі. Пры наяўнасці матэрыялаў практычна па ўсіх такіх зваротах прымаюцца станоўчыя рашэнні. У апошні час у сувязі з устанаўленнем і пашырэннем ільгот для рэпрэсіраваных і членаў іх сем'яў асабліва ўзрасла колькасць заяў (каля 80% ад усіх зваротаў па разглядаемым пытанні), якія датычацца маёмасных прэтэнзій, фактаў ссылкі, высылкі за межы рэспублікі, тэрмінаў знаходжання ў зняволенні, на спецпасяленні. У большасці выпадкаў афіцыяльныя дакументы аб канфіскацыі маёмасці адсутнічаюць, у такім разе факт канфіскацыі ўстанаўліваецца шляхам апытання сведак і збору іншых доказаў пры садзеянні архіўных устаноў, дзяржаўных і грамадскіх арганізацый. Як паказала практыка разгляду такіх заяў, канфіскацыю маёмасці, як правіла, праводзілі мясцовыя органы ўлады. Усе сабраныя матэрыялы аб канфіскацыі, адабранні ці страце маёмасці, якая належала асобам, што былі неабгрунтавана рэпрэсіраваны, накіроўваюцца на разгляд у адпаведныя камісіі Саветаў народных дэпутатаў.

Улічваючы вялікую грамадска-палітычную значнасць дзейнасці па рэабілітацыі ахвяр рэпрэсій, запаўненню «белых плям» у гісторыі рэспублікі, Камітэт дзяржбяспекі Рэспублікі Беларусь па запытах Акадэміі навук Беларусі, іншых дзяржаўных, творчых і грамадскіх арганізацый актыўна праводзіць работу па пошуку, вывучэнню і наступнаму азнаямленню прадстаўнікоў гэтых ведамстваў з матэрыяламі на неабгрунтавана рэпрэсіраваных відных дзяржаўных дзеячаў, вучоных, пісьменнікаў, работнікаў мастацтва рэспублікі. Так, у 1992 годзе навуковым супрацоўнікам, работнікам тэлебачання, радыё і прэсы, музеяў, пісьменнікам было прад'яўлена больш за 60 крымінальных спраў на асоб гэтай катэгорыі, выдадзена каля 400 копій архіўных дакументаў, зроблена 146 фотарэпрадукцый асуджаных.

Па матэрыялах, што знаходзяцца ў КДБ рэспублікі, у газетах і часопісах выдадзены шэраг навуковых і іншых дакументальных публікацый.

Работа па рэабілітацыі ахвяр масавых рэпрэсій пастаянна знаходзіцца пад кантролем кіраўніцтва Камітэта дзяржбяспекі рэспублікі. Гэтае пытанне разглядалася на калегіі. Многія кіруючыя работнікі ў сродках масавай інфармацыі аб'ектыўна асвятлялі падзеі мінулага, аналізавалі прычыны беззаконнасці.

Падраздзяленне грамадскіх сувязей КДБ Беларусі.

Усё роўна хочацца верыць, што і цяпер Панядзелак пачынаецца з базару

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.).

з карэнным душанбінцам — удзельнікам Вялікай Айчыннай вайны, выкладчыкам мясцовага педінстытута. Ветэран у свой час вызваляў Беларусь, быў паранены ў раёне Бабруйска. Ён у нас пытаўся, ці можна разлічваць на кватэру ў Мінску яго сыну, супрацоўніку крымінальнага вышуку, і ўвогуле, ці можна перабрацца да нас. Удзельнікаў Вялікай Перамогі ісламскія фундаменталісты хочуць, прыйшоўшы да ўлады, пазбавіць пенсіі — няхай плацяць тыя, для каго гэтая Перамога была патрэбна. Асобным льготным ахоўнікам чысціні нацыянальнай гісторыі (там аднаўляюць наш ветэран) Вялікая Айчынная таксама стаіць косткай у горле. З вялікай літары там пішуць бандэраўцаў і з маленькай Маскву. Чаму ў час «гістарычных» перагрупаванняў больш за ўсіх пакутуюць старыя людзі?

Ветэран-таджык, выкладчык вышэйшай школы, чалавек, які пражыў жыццё, пабаяўся мне назваць сваё прозвішча: «Яны ўсюды знойдуць».

Дыспетчара Душанбінскага аэрапорта Асадалі Маданаева «знайшлі» дома і застрэлілі ў прысутнасці дзяцей і жонкі быццам бы за дачыненне да распаўсюджвання зброі сярод «юрчыкаў». Яго калега, які нам расказаў пра гэту смерць, таксама пабаяўся назваць сваё прозвішча.

Пажылы таджык каля аэрапорта ўвогуле адмовіўся тлумачыць нам, чаму ён носіць з сабой па гораду матыку. А можа і не трэба нічога нікому тлумачыць, а ісці абараняць свой дом і сваіх родных? Але ці можна абараніцца ад віруса ўсеагульнай падазронасці і недаверу? Яшчэ некалькі месяцаў назад лідэр Народнага фронта С. Кенджаеў быў увасабленнем надзеі для многіх таджыкаў. Сёння яго прозвішча стараюцца не называць услых. І ўвогуле, у Душанбе цяпер мала гавораць. Ідуць насустрач маўклівыя людзі, і ты гэтак жа маўкліва праходзіш міма. У гаваркіх у сённяшнім Таджыкістане менш шанцаў выжыць.

«Шапка» рэспубліканскай «Народной газеты» за 30 кастрычніка складалася з двух слоў — «366 дзён». Менавіта столькі ўжо адлічыў ваенны метраном у гэтай краіне. У тым жа нумары сённяшняя ўлада Таджыкістана зрабіла заяву, што настаў час стварыць уласныя ўзброеныя сілы, вызначыць статус расійскіх войск, адзін з чарговых рызыкаў ісламскага фактару і рашуча змагацца з пагрозай фундаменталісцкай дыктатуры. А як можна рашуча змагацца з апошняй, калі Кулябская вобласць, жыхары якой процістаяць ёй, фактычна ў блакадзе, а ў цяперашняй першай асобы краіны Акбаршо Іскандарава ў некалькі разоў больш ворагаў, чым прыхільнікаў? Калі ў тым жа нумары «Народной газеты» намеснік міністра ўнутраных спраў Таджыкістана Рахманкул Заіраў гаворыць аб нейтралітэце міліцыі і аб тым, што крыміногенная абстаноўка ў рэспубліцы фактычна не кантралюецца. А ў самой міліцыі не хапае тэхнікі, зброі, нават бензіну, каб выязджаць на месцы здарэння. У кожнага баевіка любой душанбінскай групоўкі ў тры-чатыры аўтаматныя магазіны, а ў міліцыі не хапае зброі. Можа таму намеснік прама заяўляе, што ў яго падначаленых адсутнічае вопыт па правядзенню ўзброеных аперацый у вялікіх гарадах. Гэта, мусіць, на той выпадак, калі хто спытае, чаму вартавыя ў міліцэйскіх пагонах не ўмяшаліся ў навядзенне парадку на вуліцах горада.

Таджык, які даваў мне пачытаць газету (у кіёсках яе не знайсці, журналісты многіх выданняў самі займаюцца распаўсюджваннем сваіх дзецішчаў), сказаў, што цяпер ніхто нікому не верыць. І ўсміхнуўся. Гэта была першая «душанбінская» ўсмешка. Можа, гэты таджык прытрымліваецца выразу: калі ў чалавека нічога няма, яму застаецца адно — смяяцца? Не ведаю. Ва ўсялякім разе, я вельмі нясмела адказаў на яго ўсмешку. За тры дні знаходжання ў Таджыкістане я зразумеў, што ўсміхацца тут — недарэчна.

6 трупаў, 17 параненых, 300 чалавек затрымана, адабрана 600 адзінак зброі — гэта толькі за адзін «спакойны» дзень. Не да ўсмешак. Камандуючы пагранічнымі войскамі Таджыкістана генерал-маёр Віталь Грыцан, які даў інфармацыю, сказаў, што гэта афіцыяльная даведка. І што тут не ўлічваецца колькасць усемагчымых заложнікаў, «левых» смерцяў і раненняў. Генерал гаварыў пра тое, што афгана-таджыкская граніца ўкамплектавана на 50 працэнтаў, што салдаты і афіцэры (!) дэзерціруюць, што матэрыяльна-тэхнічнае забеспячэнне пагранічнікаў далёкае ад забеспячэння гадоў застою, што...

Генерала можна зразумець. Яму вельмі цяжка арганізоўваць ахову граніцы, якую некаторыя мусульманскія дзеячы апазіцыі ўвогуле хочуць адкрыць, каб аб'яднацца са сваімі братамі па веры ў Афганістане. Што з гэтага атрымаецца, можна меркаваць па колькасці зброі ў насельніцтва, пра кантроль над якой цяпер гаварыць проста не мае сэнсу.

Іван Іосіфавіч Гірдзей, або дзядзька Ваня, вадзіцель пажарнай машыны, ураджэнец Беларусі, жыве ў пасёлку Калініна, што побач з Душанбе: «У мінулую пятніцу вечарам прыйшлі невядомыя ў чырвоных павязках, раздалі некаторым аўтаматы і загадалі ахоўваць свой пасёлак, потым прыйшлі яны ж, але ўжо ў белых павязках, забралі ў тых аўтаматы і раздалі другім». Дзядзька Ваня быў сведкам, як у дэпутацкім пакоі аэрапорта былы прэзідэнт Таджыкістана Набіеў пад аўтаматам падпісваў сваё адрачэнне ад «прастола». Пасля гэтага «звяржэння», паводле слоў дзядзькі Вані, і пачалася сапраўдная эміграцкая ліхаманка.

А ад'язджаць з Таджыкістана з кожным днём становіцца ўсё даражэй і даражэй. Месяц назад кантэйнер для перавозкі рэчаў каштаваў 20 тысяч рублёў, цяпер — 80 тысяч. Але нават калі вы знойдзеце такія грошы, гэта зусім не азначае, што вашы рэчы дойдуць да месца прызначэння. Кантэйнеры рабуюць, і гэта лічыцца адным з самых распаўсюджаных відаў «бізнесу» ў сённяшнім Таджыкістане. Як і танная скупка кватэр ад'язджаючых. Двухпакаёўка ў Душанбе каштуе ад 30 да 80 тысяч. Нам часта сустракаліся слупы, абклееныя аб'явамі аб продажы «нядорага» дамоў і кватэр. «Добра, што хоць за такія грошы,— падзялілася думкамі адна жанчына. — Некаторыя пакідаюць сваё жыллё назаўсёды, так і не знайшоўшы пакупніка. Тут, як гаварыў Астап Бендэр, гандаль недарэчны».

Душанбе перакладаецца як панядзелак. Гавораць, раней гэты сапраўды прыгожы горад славіўся сваімі базарамі па панядзелках.

У першы дзень нашага прыезду галоўны базар сталіцы ўвогуле не працаваў. Потым ўсё ж горад як быццам успомніў пра сваю назву, і гандлёвыя рады пачалі запаўняцца таварамі і гандлярамі. Праўда, дыняў і кавуноў, якімі звычайна быў вядомы Душанбе, мы так і не знайшлі, як ні шукалі. Затое ёсць лімоны, гранаты, хурма, кабачкі, іншая садавіна з агароднінай па даволі нізкіх для нас цэнах. Але чамусьці хацелася знайсці менавіта дыні. Можа таму, што яны ў асноўным растуць у Кулябскай вобласці, і цеплілася надзея, што яе блакада не надта шчыльная, што жыццё ў горадзе, ды і ў рэспубліцы ў цэлым наладжваецца. Але прапаршчык ваенна-паветраных сіл Расіі, які ехаў з намі на базар, паведаміў, што ўчора ў кватэру, якую ён здымае разам з жонкай і дзецьмі, прыйшлі ўзброеныя людзі і прапанавалі вызваліць жыллё. Прапаршчык сказаў таксама, што на легкавых машынах цяпер ездзяць вельмі адчайныя людзі: апошнім часам пачасціліся выпадкі «рэквізіравання» «сродкаў перамяшчэння» баевікамі розных масцей. З ваеннымі такія казусы здараюцца рэдка, але калі здараюцца, то разам з машынай забіраецца і жыццё чалавека ў форме хакі. Каб схаваць канцы ў ваду.

А што такое жыццё ва ўмовах грамадзянскай вайны? Прадчуванне нейкай навалы, звар'яцеласць падзей ці проста адлучанасць ад свайго «я»? Гэта пытанне ўзнікла на плошчы Азадзі перад будынкам Вярхоўнага Савета Таджыкістана, які, дарэчы, няблага захаваўся, нягледзячы на шматлікія паведамленні аб яго разбурэнні. На плошчы зусім нядаўна ўзведзены помнік вялікаму таджыкскаму паэту Фірдаусі. Ён пісаў пра веліч і непаўторнасць жыцця. Светлыя вершы. Помнік Фірдаусі ставілі, скінуўшы статую Леніна. Калі ў апошняга адвалілася галава, прысутныя скакалі па ёй і дзіка рагаталі.

Са сваім мінулым, якое б яно ні было, развітваюцца звычайна з болем. Нават, калі гэта радасны боль.

Ад рогату з сябе становіцца страшна.

У Таджыкістане ўсе чакаюць надзвычайнай сесіі Вярхоўнага Савета. Больш спадзявацца проста няма на што. А ў мяне чамусьці ўвесь час не выходзіла з галавы таджычка з дзіцем, якая ўжо другі тыдзень не магла адляцець з душанбінскага аэрапорта на верталёце расійскіх ВПС у Пяндж. Цяпер туды можна дабірацца толькі так. Верталётчыкі звычайна забіралі разам са сваімі людзьмі і грузамі мясцовых жыхароў. Таджычка з кожным чарговым натоўпам імкнулася да запаветных дзвярэй, яе штурхалі, адсоўвалі ўбок. Упартасць знікала, і жанчына асуджана цягнула сваю дачушку ўбок і садзілася на зямлю, каб ізноў чакаць верталёта на Пяндж. У позірку яе была пакорлівасць. І яшчэ стомленасць. Ад мітусні. Ад вайны. Ад жыцця.

Аляксандр КОКТЫШ
і Сяргей ГРЫЦ (фота),
спецыяльныя карэспандэнты «Звязды».
Мінск — Душанбе — Мінск.

На здымках: хутка дадому; эвакуацыя хатняга скарбу; за пагранічнай паласой — Афганістан; дзядзька Ваня каля беларускага ІЛ-76 МД.

Васіль ХОМЧАНКА

4 лістапада 1992 года на 74-м годзе жыцця раптоўна памёр вядомы беларускі пісьменнік Васіль Хомчанка.

Нарадзіўся Васіль Фёдаравіч Хомчанка 12 студзеня 1919 года ў вёсцы Канічы Касцюковіцкага раёна Магілёўскай вобласці. У 1935 годзе пасля заканчэння сямігодкі паступіў на рабфак Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. У 1937 годзе быў рэпрэсіраваны, працаваў на Далёкім Усходзе на будаўніцтве чыгункі і на лесанарыхтоўках. У час Вялікай Айчыннай вайны быў камандзірам мінамётнага ўзвода, ваяваў за вызваленне роднае Бацькаўшчыны. Пасля разгрому нямецка-фашысцкіх захопнікаў служыў у Савецкай Арміі. У 1951 годзе скончыў Ваенна-юрыдычную акадэмію ў Маскве. З 1972 года загадваў рэдакцыяй прозы выдавецтва «Мастацкая літаратура».

Узнагароджаны ордэнам Айчыннай вайны II ступені і шматлікімі медалямі.

Першае апавяданне Васіль Хомчанка надрукаваў у 1954 годзе. Пачынаў свой шлях у літаратуры на расейскай мове. У горадзе Уладзіміры выдаў кнігі апавяданняў для дзяцей «Куда исчез гриб», «Жаворонок» і «Рассказы». На радзіме з-пад пяра пісьменніка ў розныя гады выходзяць для юных чытачоў кнігі «Наша вячэра», «Рукавіцы генерала Даватара», «Суседзі», «Аднойчы майскім днём», «Верны рыцар», «Сустрэча з цудам», «Я ўжо вялікі» і шэраг іншых. Ён аўтар 2-томніка выбраных твораў, аповесці «Чырвоныя хвалі» і рамана «Вяртанне ў агонь», а таксама кніг «Бацькава шабля», «Пры апазнанні — затрымаць», «Чэкістам стала вядома», «Церам-рукавіца», «Стрэл у акно», «Цар — зэк Сямён Івашкін».

Цёплае, пранікнёнае мастацкае слова Васіля Хомчанкі заўсёды знаходзіла ўдзячны водгук у душах чытачоў, яго кнігі шырока вядомыя ў нашай рэспубліцы і за яе межамі.

Памяць пра пісьменніка, няўрымслівага чалавека Васіля Фёдаравіча Хомчанку назаўсёды застанецца ў сэрцах тых, хто ведаў яго.

М. І. Дзямчук, Н. С. Гілевіч, А. І. Бутэвіч, Я. К. Вайтовіч, В. А. Гайсёнак, П. К. Краўчанка, І. А. Брыль, В. У. Быкаў, П. Е. Панчанка, Я. І. Скурко (Максім Танк), І. П. Шамякін, В. У. Адамчык, С. Л. Андраюк, Р. І. Барадулін, В. У. Блакіт (Болтач), А. І. Вярцінскі, М. С. Гіль (Гілевіч), С. І. Грахоўскі, В. М. Грышановіч, Г. В. Далідовіч, А. П. Жалязоўскі, С. І. Законнікаў, В. В. Зуёнак, В. А. Каваленка, У. А. Калеснік, А. П. Кудравец, А. А. Каратай (Максім Лужанін), Л. К. Леванові‌ч, У. С. Ліпскі, В. А. Лукша, А. І. Мальдзіс, П. М. Макаль, І. Я. Навуменка, У. А. Паўлаў, Н. Е. Пашкевіч, А. У. Пісьмянкоў, І. М. Пташнікаў, П. Ф. Прыходзька, Б. І. Сачанка, В. П. Супрунчук, І. Г. Чыгрынаў, А. А. Шабалін.

Пра штрыфелі дэпутацкіх пінжакоў, як люстэрка плюралізму

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.).

водбліскі, цені загінуўшай імперыі. То яны па старой завядзёнцы спрабуюць уціснуць канстытуцыю ў рэчышча дакладна - вызначанага грамадскага ладу, то бяруцца ўдыхнуць жыццё ў КПБ—КПСС. То дружна ганьбяць назвы «Сойм», і «управа», як быццам «Вярхоўны Савет» і «выканком» могуць застацца такімі, якімі былі за бальшавікамі.

Пазаўчора дайшла чарга да вайсковых званняў і прысягі. Парламенцкая большасць дружна выступіла супраць гістарычных славянскіх назваў вайсковых званняў.

Адзін з дэпутатаў - ветэранаў без лішняй дыпламатыі, прамадушна абгрунтаваў свой і не толькі свой пункт погляду тым, што, маўляў, навошта мяняць званні, калі рана ці позна ўсё роўна давядзецца вяртацца да ранейшых.

Так што радавы беларускага войска не стане стральцом, малодшы сяржант—капралам, малодшы лейтэнант — харунжым, лейтэнант — падпаручнікам, старшы лейтэнант — паручнікам, генерал - лейтэнант — дывізійным генералам, а генерал - палкоўнік — генералам зброі. Знарок пералічваю гэтыя не прынятыя Вярхоўным Саветам прапановы, бо перакананы, што рана ці позна гэты Вярхоўны Савет ці наступны Сойм усё роўна расставіць усё па сваіх месцах.

Гэтак жа, як і з прысягай. У зале з вуснаў ветэранаў зноў гучалі цяжкавытлумачальныя прапановы ўвогуле не прыводзіць да прысягі на вернасць Беларусі тых афіцэраў, што прысягнулі ў свой час Савецкаму Саюзу. Большасць дэпутатаў не захацелі пачуць прапанову Анатоля Вярцінскага зацвердзіць у якасці афіцыйнай назвы Узброеных Сіл Беларусі — Беларускае войска.

Каменціруючы гэту вернасць савецкім атрыбутам, цяжка ўтрымацца ад саркастычных параўнанняў. Можна касцьмі легчы на рэйкі, але лакаматыў гісторыі не спыніш, тым больш —не павернеш назад.

Галасуючы за савецкія ваенныя званні, дэпутаты не дайшлі да генералісімуса — спыніліся на генерал - палкоўніку. З гэтага часу тры зоркі на залатым пагоне — адзнака вышэйшага армейскага чына беларускага войска.

Адміралаў ва Узброеных Сілах Беларусі не будзе, — хоць прапаноў увесці такія званні хапала.

Беларускія хлопцы будуць служыць у войску паўтара года, — праўда, пакуль не вырашана, з якога тэрміну будзе ўведзены адпаведны закон. Міністэрства абароны настойвае, каб гэта правіла распаўсюджвалася толькі на тых, хто будзе прызывацца з сёлетняй восені.

Учора раніцай дэпутаты без значнай зацікаўленасці і актыўнасці абмяркоўвалі законапраекты «Аб правах дзіцяці», «Аб ахове гісторыка - культурнай спадчыны», «Аб прававым становішчы замежных грамадзян і асоб без грамадзянства».

Аказалася, некаторых народных выбраннікаў так мала цікавіць лёс гістарычнай спадчыны, што па асобных артыкулах адпаведнага закона давялося двойчы праводзіць галасаванне. Натуральна, не з-за прынцыповай нязгоды па гістарычных праблемах — проста ў час галасавання многія дэпутаты знаходзіліся за сценамі авальнай залы.

Нават дэпутаты ад апазіцыі, — звычайна скрупулёзныя і сабраныя, — некалькі разоў з-за сваёй няўважлівасці траплялі ў анекдатычныя сітуацыі. Спачатку Яўген Цумараў у разгар абмеркавання Закона аб ахове гісторыка - культурнай спадчыны пад рогат залы пачаў разважаць аб правах маці і дзіцяці, потым Алег Трусаў пад яшчэ большы рогат у час абмеркавання праблем замежных грамадзян завёў размову аб нацменшасцях на Беларусі.

Валянцін ЖДАНКО.

50 ГАДОЎ СМУТКУ І ПАМЯЦІ

ПІНСК. (С. Шапіра). У пачатку лістапада 1942 года па асабістаму загаду Гімлера было поўнасцю знішчана пінскае гета. Некалькі дзён запар з раніцы да позняга вечара ў раёне аэрапорта ішлі масавыя расстрэлы ні ў чым не вінаватых людзей.

Першая акцыя па знішчэнню пінскіх яўрэяў была праведзена ў жніўні 1941 года. Каля вёскі Казляковічы фашысты расстралялі тады 1.200 чалавек, у асноўным мужчын. У час другой акцыі ахвярамі катаў сталі за шэсць дзён звыш 20 тысяч грамадзян яўрэйскай нацыянальнасці.

Тым трагічным падзеям паўвекавой даўнасці быў прысвечаны памінальны вечар у гарадскім Доме культуры. Яго правяло яўрэйскае культурна - грамадскае таварыства з удзелам грамадскасці Пінска. Была падрыхтавана выстаўка дакументаў і фотаздымкаў, якія дайшлі з тых трагічных часоў. Ва ўрочышчы Добрая Воля, недалёка ад аэрапорта, адбыўся мітынг-рэквіем, у месцах расстрэлаў адкрыты тры мемарыяльныя дошкі.

Гэтай сумнай даце была прысвечана таксама сустрэча і ў Тэль-Авіве. На ёй прысутнічалі нашы былыя землякі — ураджэнцы Піншчыны са Злучаных Штатаў, Бразіліі, Аргенціны, Ізраіля, іншых краін.

Прынята рашэнне аб адкрыцці ў Пінску мемарыяла. Адкрыццё яго мяркуецца ў 1993 годзе.

ЗНАЙШЛАСЯ Ў КАЛОДЗЕЖЫ

РЭЧЫЦА. Пасля некалькіх дзён пошукаў была нарэшце знойдзена вучаніца 9-га класа Холміцкай школы Таня Яфімчык, якая надвячоркам пайшла з дому да сяброўкі і не вярнулася.

Яе цела знойдзена ў вясковым калодзежы. Міліцыя хутка ўстанавіла групу мясцовых хлопцаў, якія згвалцілі дзяўчыну і забілі яе. Арыштаваны нідзе не працуючы С. Калеснік, трактарыст саўгаса «Іскра» А. Міроненка, навучэнцы СПТВ С. Старавойтаў, А. Пракапенка. На папярэднім следстве яны прызналіся ва ўчыненні гэтага дзікага злачынства.

КРЭМЛЬ-92: НОВЫЯ ГАСПАДАРЫ

Руслан ХАСБУЛАТАЎ:

«Мне часта сніцца мой сціплы кабінет загадчыка кафедры...»

АДЗІНАЦЦАЦЬ МАЛАВЯДОМЫХ ЭПІЗОДАЎ З ЖЫЦЦЯ РАСІЙСКАГА СПІКЕРА

1. Пераважная большасць палітыкаў новай хвалі — былыя камсамольскія работнікі, якія ўжо тады добра ведалі адзін аднаго, сустракаліся на адных і тых жа мерапрыемствах і пасля іх. Апошняе зблізіла асабліва. Расказваюць, што і сёння яны збіраюцца разам і дружна адзначаюць, як бы ні былі занятыя, дзень нараджэння камсамола — надта ж многа з ім звязана, не так проста выкрасліць з жыцця ладны кавалак часу.

Пераемнікам Гаўрылы Папова на пасадзе сакратара камітэта камсамола Маскоўскага дзяржаўнага універсітэта ў сярэдзіне шасцідзесятых стаў Руслан Хасбулатаў. Адсюль яго ўзялі ў апарат ЦК ВЛКСМ, дзе ён і быў два гады адказным арганізатарам. У гэты ж час у камсамоле працавалі сённяшні прафесар і дэмакрат Юрый Афанасьеў, прэзідэнт Казахстана Нурсултан Назарбаеў, лідэр Ліберальна-дэмакратычнай партыі Уладзімір Жырыноўскі і многія іншыя вядомыя людзі, чые гучныя імёны сёння на слыху ва ўсіх.

Другі год запар не адзначаюць у дружнай і вясёлай кампаніі дзень нараджэння камсамола двое. Па якой прычыне, спадзяюся, ведаюць усе. Прозвішча аднаго, былога сакратара ЦК ВЛКСМ, — Барыс Пуга. Прозвішча другога — Генадзь Янаеў. Апошні быў старшынёй Камітэта маладзёжных арганізацый СССР.

2. Прэса даволі доўгі час лічыла аўтарам многіх дакументаў і асабліва звароту прэзідэнта Ельцына да грамадзян Расіі ў час жнівеньскага крызісу 1991 года Генадзя Бурбуліса. Калі аднойчы ў Генадзя Эдуардавіча спыталіся пра гэта, ён растлумачыў, што аб стварэнні ГКЧП даведаўся з тэлефоннага званка 19 жніўня а палове восьмай раніцы. Праз 15 хвілін ён быў на 36-й дачы ў Барыса Мікалаевіча. Там ужо знаходзіўся Руслан Імранавіч. Потым пад'ехалі Сілаеў, Шахрай, Сабчак. Хто пісаў тэкст? Па версіі Бурбуліса, працавалі ўсе. Але непасрэдна над паперай сядзеў Хасбулатаў. Тры-чатыры разы карэкціравалі, удакладнялі, потым распячаталі і—у Дом Саветаў.

3. Самы вялікі вучоны ў Расіі па-ранейшаму той, у каго высокая пасада. Так было пры царах, пры бальшавіках і, здаецца, дэмакраты таксама не жадаюць ламаць гэту цудоўную народную традыцыю. Ва ўсякім разе, ледзь толькі Руслан Імранавіч стаў спікерам расійскага парламента, як новая Расійская акадэмія навук тут жа вернападдана паднесла яму акадэмічны тытул.

Паводле назіранняў калег-акадэмікаў, такога фармальнага прызнання аднаму з вышэйшых асоб у дзяржаўнай кіруючай пірамідзе здаецца мала. У навуковых колах склалася ўражанне, што новаму акадэміку хочацца, каб яго прызналі першым эканамістам краіны. Зайздроснікі ж сцвярджаюць: так, па фармальных прыкметах навуковую кар'еру Руслана Імранавіча можна лічыць удалай. Спачатку кандыдацкая, потым доктарская, загадваннне кафедрай, якая, паводле прызнання самога спікера, часта сніцца яму па начах. Але калі ацэньваць па зместу, дык яго кар'ера ў навуцы традыцыйна безвыніковая, як у большасці савецкіх грамадазнаўцаў. Былыя калегі прафесара Хасбулатава падкрэсліваюць, што яго навуковыя працы — тыповыя паліт-эканамічныя трактаты па замежнай эканоміцы, выкананыя па ўсіх законах застойнага часу.

4. Гісторыкі і палітолагі (не ўсе, вядома!) лічаць, што універсітэцкі прафесар Хасбулатаў трапіў на пасаду намесніка Старшыні Вярхоўнага Савета Расіі (намесніка самога Ельцына!) у сілу яўна выпадковага супадзення розных акалічнасцей. Што ж датычыцца акалічнасцей узыходжання на пасаду спікера парламента, дык маскоўская інтэлігенцыя смакуе падрабязнасці, якія сведчаць аб тым, што нядаўні сціплы прафесар, апынуўшыся ў незнаёмай абстаноўцы, вельмі хутка асвоіўся ў ёй і дзейнічаў не горш, чым загартаваны ў палітычных інтрыгах заакіянскі кангрэсмен. Куды і падзеліся няўпэўненыя манеры, збянтэжанасць, нясмеласць!

Спачатку ён толькі назіраў за жорсткай барацьбой прэтэндэнтаў на старшынёўскае крэсла. Нагадаю: прэтэндэнтаў было двое — Лукін і Бабурын. Першага вылучылі дэмакраты, другога — камуністы. Ні адна, ні другая кандыдатура пры галасаванні не набірала патрэбнай колькасці галасоў. Выбары зацягваліся, сітуацыя абодвум бакам усё больш выразна ўяўлялася тупіковай. Патрэбен быў кампраміс, які задаволіў бы і той, і другі бок. Гэтым кампрамісам стаў Руслан Хасбулатаў.

Паводле версіі Вячаслава Волкава — аднаго з кіраўнікоў фракцыі «Дэмакратычная Расія», ён правёў з Русланам Імранавічам перагаворы. Умовы ставіліся такія: дэмакраты прагаласуюць за Хасбулатава, але пры гарантыі, што ён прыме на пасаду свайго першага намесніка прадстаўніка «Дэм. Расіі». Будучы спікер згадзіўся.

Дэмакраты ўключыліся ў кампанію за выбары Хасбулатава, хоць, як некаторыя з іх сёння сцвярджаюць, з гэтага моманту ў стане дэмаросаў пачаліся сур'ёзныя рознагалоссі. Тым не менш Руслан Імранавіч заняў спікерскае месца. Тады яму было названа прозвішча першага намесніка — Сяргей Філатаў. Хасбулатаў падумаў і—згадзіўся. Некаторыя аналітыкі схільныя лічыць, што на карысць гэтай кандыдатуры быў той немалаважны факт, што Філатаў таксама некалі працаваў у камсамоле.

Сёння Вячаслаў Волкаў сцвярджае, што Хасбулатаў пры сведках катэгарычна адхіліў меркаванне, што ў яго з дэмакратамі ў свой час было нейкае джэнтльменскае пагадненне. Абураныя дрэннай памяццю спікера, члены парламенцкай кааліцыі рэформ убачылі ў гэтым учынку паказчык нізкага маральна-этычнага ўзроўню.

5. У адказ на чорную няўдзячнасць спікера Вячаслаў Волкаў аб'явіў, што ён, як чалавек, які нямала зрабіў для яго палітычнай кар'еры, уступае ў стан вайны са Старшынёй Вярхоўнага Савета і будзе дабівацца яго адстаўкі. Чашу цярпення перапоўнілі апошнія распараджэнні Хасбулатава. У прыватнасці, аб размеркаванні абавязкаў паміж спікерам і яго намеснікамі, старшынямі палат.

Першым пацярпеў Сяргей Філатаў. Хасбулатаў значна абмежаваў яго паўнамоцтвы. Калі раней першы намеснік удзельнічаў у пасяджэннях Савета бяспекі па пасадзе і трымаў справаздачу перад усім парламентам, то цяпер, па распараджэнню Хасбулатава, Філатаў павінен выступаць у Савеце бяспекі толькі як паўнамоцны прадстаўнік Старшыні ВС і інфармаваць яго па парадку дня пасяджэнняў Савета бяспекі.

6. Хасбулатава называюць адной з самых загадкавых і непрадказальных асоб сярод расійскіх кіраўнікоў. Дэмакратычная прэса літаральна шалее ад яго выказванняў. Ён, бадай, адзіны з расійскіх палітыкаў, хто не баіцца ўскладняць адносіны з «чацвёртай уладай». «Прэса не павінна цешыць сябе ілюзіяй, быццам яна чацвёртая ўлада. Вы нічога не значыце!» — кідае ён у вочы галоўным рэдактарам цэнтральных выданняў у час сустрэчы 30 сакавіка гэтага года. «Ды пляваць мне на гэтую чацвёртую ўладу!» — пагардліва гаворыць спікер разгубленым галоўным рэдактарам. «Усялякія дурні аб'яўляюць сябе палітолагамі!» — не саромеецца ў выразах перад той жа аўдыторыяй акадэмік Хасбулатаў.

«Не пазяхайце, а то ў момант пазяхання вас абавязкова тэлебачанне сфатаграфуе,— папярэджвае ён дэпутатаў. — Вы ж бачыце, што тэлебачанне —вельмі вялікі сябар народнага дэпутата».

7. Прэса такога, вядома ж, не магла дараваць. Маскоўская «масмедыо» пакрысе пачала прывыкаць да міжнародных стандартаў, згодна з якімі больш-менш сур'ёзныя палітыкі стараюцца не псаваць адносін з журналістамі.

Прэсе нічога не заставалася рабіць, як распачаць адкрытае паляванне за спікерам! Хасбулатаў стаў мішэнню нумар адзін для многіх дэмакратычных выданняў. Набыўшы вопыт у стварэнні негатыўнага вобраза кансерватара Палазкова, журналісты зграяй накінуліся на новую ахвяру.

Паляванне ідзе жудаснае. Без увагі не застаецца ніводзін крок спікера, ні адна яго рэпліка, неасцярожна сказанае слова. А тым больш — прамашка.

З выступленняў, інтэрв'ю, прамоў вырываюцца асобныя фразы — па-за кантэкстам. Асаблівай смажанінкай пахне, калі гаворка ідзе аб членах урада. «Шахрай — гэта нейкі злосны хлопец, хлапчына такі, падаў ужо ў адстаўку...» «...Вельмі дрэнную ролю адыгрывае, канешне, Міхаіл Палтаранін. Я лічу, што гэта чалавек, які ўвасабляе цяпер у нашых сучасных умовах як бы сімвал, можна сказаць, правакацыі, вельмі вялікі правакатар». «Канешне, мы яго не толькі знімем з пасады, але, я мяркую, што мы будзем вымушаны яго аддаць пад суд за правакацыю супраць парламента». «Дык вось, гэтыя людзі, той жа савецкі чалавек, той жа Гайдар і іншыя хлопцы, яны добрыя хлопцы. Людзі, якія прывыклі даць абяцанне і не выконваць яго». «Для новых маладых палітыкаў, гэтых там розных Шахраяў там, ну што гэта? Я не тое, што адхілію, я, канешне, да іх стаўлюся як да нармальных людзей, але ў мяне нейкая глыбокая ўнутраная агіда да такіх людзей, разумееце, як да нейкіх чарвякоў. Я вам адкрыта кажу, гэта я не ўтойваю, таму мяне не любяць. Проста я не разумею людзей, у якіх адсутнічае паняцце гонару, паняцце сумлення, паняцце вернасці дадзенаму абяцанню... Таму яны небяспечныя, таму мы іх і звергнем». «Ну, нейкія там папоўскія, там гэтыя сабчакоўскія варыянты, ну, што гэта, смешна. Вось. Я проста вам шчыра скажу, што я прыгразіў Папову, Сабчаку: я вас пазбаўлю замежных гэтых пашпартаў для выезду, калі вы будзеце так ужо вось выступаць. Гэта для вас яны вялікія палітыкі, а для мяне гэта, ведаеце, што такое: старшыня сельскага Савета, ведаеце, так?»

8. Але вось феномен: чым больш накідваюцца, чым больш крытыкуюць, тым вышэйшай становіцца папулярнасць спікера. Не дапамог апублікаваны ў друку план кватэры Руслана Імранавіча, на што вельмі разлічвалі дэмакраты, якія прыйшлі да ўлады на хвалі барацьбы з прывілеямі наменклатуры. Бліскуча правалілася задума скампраметаваць спікера шляхам уцечкі інфармацыі аб плошчы яго кватэры па вуліцы Шчусева — 441 квадратны метр. Не атрымала жаданага эфекту і разлічаная на абывацеляў чутка аб тым, што гэта кватэра была пабудавана спецыяльна для Брэжнева, але і ён не асмеліўся заняць яе, пасяліўся ў больш сціплай, на Кутузаўскім праспекце.

Правалілася таксама спроба абвінаваціць у злоўжыванні службовым становішчам. Маскоўскія газеты надрукавалі даведку аб кошце палёту Хасбулатава ў Італію для заключэння дагавору на выпуск яго кнігі: выдаткі ў валюце — 17.020 долараў, фрахт самалёта ТУ-154 — 105 тысяч рублёў.

Некаторыя назіральнікі адзначаюць: гэта феномен «анты-Ельцына». Як і ў тым выпадку, афіцыяльная крытыка толькі садзейнічае росту папулярнасці. У вачах многіх, і асабліва ў асяроддзі народных дэпутатаў, Хасбулатаў набывае арэол пакутніка ад ненавіснай ім усім прэсы. Разам з тым падкрэсліваецца, што спікер добра трымае ўдары, і гэта таксама павышае яго шанцы.

9. Назіральныя палітолагі і эксперты не маглі не звярнуць увагу на адну вельмі важную акалічнасць. Кпліва абзываючы членаў урада «чарвякамі», «хлопцамі», «Пецькамі» і «Мішкамі», ён ніколі і нідзе не дазволіў сабе ніводнага крытычнага, не кажучы ўжо пра абразлівае, слова ў адрас прэзідэнта. Тут ён выдатна адчувае дыстанцыю. Наадварот, спікер некалькі разоў падкрэсліваў, што «ў нас прэзідэнт — разумны чалавек, мудры чалавек». «Вы, відаць, звярнулі ўвагу, я ніколі не крытыкаваў прэзідэнта Ельцына, і ён таксама не крытыкаваў. І я яго — не. Мы паважаем адзін аднаго. Мы абодва вельмі шчырыя людзі».

10. Парламенцкая кааліцыя рэформ, якая заявіла аб пачатку кампаніі за адстаўку Старшыні ВС, нагадала нядаўна яшчэ адзін малавядомы факт. Аказваецца, Руслан Імранавіч, у адрозненне ад іншых дэмакратаў — выхадцаў з камсамола, з КПСС не выходзіў. Членам партыі ён з'яўляўся да моманту выхаду вядомых указаў аб спыненні дзейнасці камуністычных структур у Расіі.

Цяпер дэпутатам-«рэфарматарам» зразумела кадравая палітыка, якую праводзіць Старшыня Вярхоўнага Савета. А яна заключаецца ў тым, што работу ў сакратарыяце старшыні фактычна курыруе неіснуючы дэюрэ ЦК КПСС. Да такой высновы прыйшлі апаненты спікера, «выкрыўшы» тайную схільнасць Хасбулатава да партакратаў. Падумаць толькі: пад крылом спікера звілі ўтульнае гняздо 12 вядучых спецыялістаў і спецыялістаў першай катэгорыі — і ўсе яны ў мінулым працавалі інструктарамі, сакратарамі, кансультантамі, загадчыкамі сектараў, рэферэнтамі агульнага аддзела ЦК КПСС. Такім чынам, сцвярджаюць праціўнікі Хасбулатава, людзі, набліжаныя да Болдзіна і Лук'янава, цяпер у акружэнні Старшыні ВС РФ і складаюць касцяк яго асабістага сакратарыята, закліканага падмяніць сабой Прэзідыум Вярхоўнага Савета.

11. Падзеі апошніх дзён пацвярджаюць, што «спікера ўсяя Русі» «пасвілі» і «пасвілі» грунтоўна. Да гэтай высновы схіляюцца і мае замежныя калегі. Спачатку скандальная гісторыя са стрыечным братам Хасбулатава, потым расфарміраванне ўпраўлення аховы Белага дома. І нарэшце, растыражаваны ў мільёнах экземпляраў дыягназ-здагадка намесніка міністра аховы здароўя Расіі Бэлы Дзэнісенка аб «наркатычна-п'яным» стане спікера. Дыягназ не пацверджаны, але тым не менш падхоплены прэсай. Усё па сцэнарыю, як, памятаеце, з Ельцыным.

Ва ўсякім разе, усё будзе адбывацца ва ўсіх навідавоку.

Яўгенія ЯРЦАВА.

Усходні гараскоп на наступны тыдзень

З Дэлі перадае кар. ІТАР—ТАСС Сяргей БУЛАНЦАЎ.

Дробязныя, на першы погляд, расходы выпустошаць кашалёк КАЗЯРОГА. Зрэшты, на вашым дзелавым гарызонце паказаліся і даходы. Заключаная бізнесменамі буйная здзелка будзе ўдалай. Служачых чакае прыемная вестка аб павышэнні, хоць перавод на новую пасаду адбудзецца не так хутка. На гэтым тыдні будуць выпрабаваны вашы прафесіяналізм і шчырасць. Астролагу чуюцца словы, сказаныя вамі раніцай 13 лістапада: ах, зачем эта ночь так была коротка...

У ВАДАЛЕЯ палаца няўдач застаецца ззаду, аднак [illegible] мінулага тыдня можа сарваць распачатую раней справу. Не засмучайцеся, бо наперадзе шмат новых магчымасцей. Выпрабуйце здольнасці ў сферы пасрэдніцкіх паслуг. Не выключана, што 14 лістапада вам пашанцуе. Занятыя ў буйных камерцыйных структурах маюць шанц атрымаць прэміяльныя. Планеты, на жаль, праяўляюць варожасць у адносінах да закаханых. Заручыны расстроены.

Няпэўнасць акружае далейшыя планы РЫБ. Вы паспелі падладзіцца пад чакаемыя перамены, аднак яны зацягваюцца. Не лічыце гэта ўдарам лёсу і прыкладна 10 лістапада чакайце добрых вестак. Мужу і жонцы гэты тыдзень трэба ўдзяляць больш увагі адзін аднаму — адзін з вас рызыкуе звядаць дэпрэсію. [illegible] эмоцыі і добры «накал» хутка паправяць справу.

Перагледзець умовы ўдзелу ў сумесным пачынанні трэба будзе АВЕНУ. Не выстаўляйце жорсткіх умоў, інакш страціце партнёраў, без якіх вам не абысціся. Служачаму, занятаму думамі аб перамене работы, трэба памятаць, што добра толькі там, дзе нас няма. Пільнуйце максімум стараннасці на цяперашняй рабоце. Жанчына рызыкуе страціць асцярожнасць і заняцца сексам як разнавіднасцю спорту.

Неспакойны тыдзень чакае ЦЯЛЬЦА. Справы ідуць з пераменным поспехам, аднак у цэлым барометр дзелавой актыўнасці паказвае «ясна». Калі адважыцеся на буйную пакупку, зрабіце яе ў пятніцу. У вас з'явіцца партнёр ці памочнік, якому можна смела даверыць любую работу. Не выключана [illegible]. Вам неабходна кансультацыя вопытнага юрыста. [illegible]

БЛІЗНЯТАМ трэба адкінуць сумненні, звязаныя з паступіўшай на гэтым тыдні дзелавой прапановай. Прымайце яе, бо планеты дапамогуць дабіцца поспеху. [illegible] Трымайце язык за зубамі адносна сваіх планаў, бо недабразычліўцы гараць жаданнем [illegible]. Блізіцца сварка паміж мужам і жонкай, аднак 12—13 лістапада ў вас будзе выдатны настрой.

У нябесным календары РАКА тройчы адзначана 12 лістапада: у гэты дзень пададзеная заява знойдзе станоўчы водгук, распачатая работа стартуе ўдала, а сэрца заб'ецца ў шчаслівым прадчуванні. Астролаг сцвярджае, што поспеху вы напэўна даб'яцеся ў тым выпадку, калі заручыцеся падтрымкай сяброў. Відаць, к канцу тыдня ўзнікне неадольнае жаданне пабыць сам-насам з цішынёй.

Глыбокі роздум аб сэнсе быцця авалодае ЛЬВОМ. Настрой лірыка-філасофскі. У асоб ва ўзросце ад 26 да 36 гадоў узнікне моцная цяга да пазнання свету непазнанага. Ваш лепшы спадарожнік на сцежцы таямніцага — навукова-інфармацыйны веснік «Аномалия», выдаваемы сумесна ІТАР—ТАСС і Асацыяцыяй «Экалогія непазнанага» з аддзелам індыйскіх астролагаў (тэлефоны ў Маскве 290-65-08 і 487-90-71, пісаць 123298, Масква, а/с 5, АЭН).

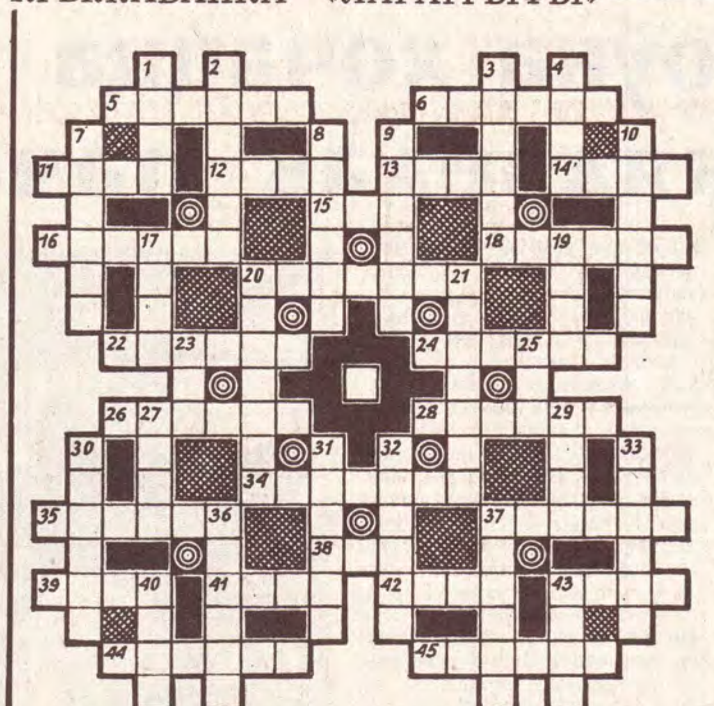
ДЗЕВЕ так пашанцуе, што ўсур'ёз задумаецца аб буйной пакупцы. Калі так, дык лепшы дзень для гэтага — 10 лістапада. Рабочы механізм дастаткова адладжаны, пачынайце распрацоўку стратэгіі на будучыню. Перыяд спрыяльны для пашырэння сферы дзейнасці. Палітыкі заклапочаны стварэннем лобі для вылучэння сваёй кандыдатуры на прэстыжную пасаду. У маладых закаханых амаль непазбежныя непрыемнасці з бацькамі.

ШАЛІ працягваюць бітву ў адзіночку на двух франтах — вытворчым і хатнім. На рабоце недружалюбныя выпады выскаляк. Не ўступайце з імі ў спрэчкі. Фінансавая сітуацыя не з лёгкіх, аднак астролаг перакананы, што вы знойдзеце скрытыя рэсурсы. Давядзецца зведаць яшчэ адну непрыемнасць — поўнае неразуменне вашых цяжкасцей блізкімі.

Двайная асцярожнасць рэкамендавана СКАРПІЁНУ. Дзелавыя пачынанні чапляюцца за нябачныя перашкоды, быццам невад за карчы. Старанна прадумвайце ўдзел у любой справе, бо ёсць вялікая рызыка апынуцца ў няўдачніках. Адхіліце запрашэнне асобы, у цёплых пачуццях якой вы сумняваецеся. Перадзімовы холад у адносінах закаханых. 10 і 15 лістапада магчыма пагаршэнне самаадчування.

Спрыяльныя абставіны на рабоце дазволяць СТРАЛЬЦУ ўдзяліць увагу хатнім справам. Працуючая жанчына развітаецца з калегамі — настаў час дэкрэтнага адпачынку. Юнай дзеве бацькі настойліва рэкамендуюць прыняць прапанову рукі і сэрца. Вока мужа будзе пільнае, а сэрца напоўніцца трывожным прадчуваннем адзюльтэра: распусніцу і валацугу чакае грандыёзны скандал.

КРЫЖАВАНКА «ЛАГАГРЫФЫ»

З кожнага слова - загадкі можна атрымаць лагагрыф. Трэба толькі дадаць, адняць або замяніць адну літару, або дадаць да яго такое слова ці літару. Адгадайце наступныя лагагрыфы і запішыце іх у клеткі крыжаванкі.

29. Робат. 30. Нарад. 31. Карэтка. 32. Краса. 33. Манерка. 36. Ярус. 37. Барак. 40. Карта. 43. Кучма.

Склаў Рыгор ЯКУШ. г. Мінск.

АДКАЗЫ НА КРЫЖАВАНКУ, ЗМЕШЧАНУЮ 31 КАСТРЫЧНІКА

Па гарызанталях: 5. Прысмак. 6. Шарак. 11. Вах. 12. Гамаш. 13. Адвал. 14. Ява. 16. Секта. 18. Змова. 20. Працяг. 22. Марал. 24. Манах. 26. Падлога. 28. Літаўра. 34. Каліна. 35. Падвага. 37. Браня. 38. Эрас. 39. Парык. 41. Ранет. 42. Савет. 43. Курсы. 44. Прыма. 45. Трама.

Па вертыкалях: 1. Струк. 2. Загар. 3. Пралаза. 4. Шал. 7. Магнета. 8. Калан. 9. Граніца. 10. Павал. 17. Тарпа. 19. Метро. 20. Прадмова. 21. Графік. 23. Град. 25. Маса. 27. Абзац.

НАРОДНЫ КАЛЯНДАР

Лістапад

Асабліва значных хрысціянскіх святаў у апошнім месяцы восені звычайна не бывае, ушаноўваюцца толькі асобныя святыя.

8 лістапада, напрыклад, дзень святога Дзімітрыя (Зміцера). У большасці рэгіёнаў Беларусі адзначаюцца Дзяды. Існавала павер'е, што калі да гэтага дня дзеўка не выйшла замуж, то ў гэтым годзе ўжо і не выйдзе.

10-га будзе адзначацца дзень святой Параскевы Пятніцкай. Жанчынам забараняецца праца і ткаць. Дзяўчаты, якія не выйшлі замуж, прасілі ў святой заступніцтва і дапамогі ў пошуку добрага мужа.

14 лістапада ўшаноўваюцца святыя Кузьма і Дзям'ян, якія лічацца апекунамі шаўцоў, кавалёў і земляробаў.

20-га, у пятніцу, напярэдадні Міхайлава дня, спраўляюцца міхайлаўскія Дзяды.

21-га — дзень святога Міхаіла. Унукі абавязкова павінны наведаць сваіх бабуль.

22-га — дзень святой Матроны. Можна прасачыць за станам надвор'я: калі ў гэты дзень іней на дрэвах — трэба чакаць хуткіх і моцных маразоў, туман — да адлігі, цёплага і сырога надвор'я.

24-га — дзень святога Хведара. «Хведаравы вятры галоднымі ваўкамі скуголяць».

25-га — дзень каталіцкай святой Катарыны і праваслаўнага святога Іаана Міласцівага. Калі ў гэты дзень пойдзе снег або дождж, то сырое надвор'е зацягнецца аж да Грамніц.

27-га лістапада дзень святога Юсцініяна, які лічыцца апекуном плоднасці і дзяцінства.

Святочныя заклікі

Раней было добрай традыцыяй да гэтага свята публікаваць заклікі да народа. І хоць яно цяпер афіцыяльна не святкуецца, мы ўсё ж вырашылі прапанаваць свае «лістападаўскія тэзісы»:

— Няхай жывуць нашы мільянеры—найбольшыя мільянеры ў свеце!

— Няхай жывуць беларускія жонкі з мужыкамі розных нацыянальнасцей!

— Няхай жыве непарушны блок цыгарэт «Мальбара» па даступнай цане!

— Бізнесмены ўсіх краін, яднайцеся для дапамогі СНД!

— Ігракі ў даміно! Больш рыбы на душу насельніцтва!

— Рэкеціры! Вышэй культуру абслугоўвання кааператараў!

— Далоў з тэрыторыі незалежнай Беларусі рускі мат!

— Каўбаса! Актыўней выходзь на кантакт з працоўнымі масамі, не хавайся пад прылаўкам!

— Настаўнікі, вучыце нашых дзяцей разумнаму, добраму, вечнаму толькі пры разумнай зарплаце!

— Валюта! Змяншай свой курс у адносінах да рубля!

— Куры! Дабівайцеся, каб аплата за яйкі часткова даставалася і вам!

— Школьнікі! Не курыце і не піце спіртнога на задніх партах падчас заняткаў! Так вы можаце не засвоіць вучэбны матэрыял!

— Людзі, будзьце пільнымі! Не прапусціце чарговую серыю «Багатыя таксама плачуць»!

— Цэны! Не расціце хутчэй за зарплату!

— Няхай нам растлумачаць, што такое «ваўчэр»!

— Няхай мацнее сяброўства паміж плюралізмам і кансенсусам!

ВОСТРЫ АЛОВАК

Мал. Л. ШУКАЛЮКОВА.

ФРАЗЫ

— Людзі падзяляюцца на разумных і сумленных

— Часовыя цяжкасці пераходзяць у цяжкія часы

— Лепш адзін раз падгледзець, чым сто разоў паглядзець.

— У сапраўднага пісьменніка літаратурныя колы — пад вачамі

— Цынізм — гэта кантрабанда шчырасці

— Перад ім стаяла пытанне: лячыць зубы або купляць мясарубку.

— Пальцы ног — гэта шаржы на пальцы рук.

З «Законаў Мэрфі»

ДЫЛЕМА ДЭ РЫ

Калі вы адначасова націснулі дзве клавішы пішучай машынкі, то аддрукуецца тая, якую вы закранулі выпадкова.

ЗАКОН КАНВЕЯ

У любой арганізацыі знойдзецца чалавек, які ведае, што там на самай справе адбываецца. Вось яго і трэба звольніць у першую чаргу.

Мал. В. ДУБОВІКА.

ШТО Б ГЭТА ЗНАЧЫЛА!

Карп у малацэ? Малочная рыба? А вы як лічыце?

Фота В. ФЯДОСЕНКІ.

Смехатэрапія

Праверце свае прозвішчы

Нядаўна адбылася падпольная сустрэча нацыянальна-патрыятычных рухаў краін СНД, у ходзе якой быў распрацаваны сакрэтны праект канчатковага вырашэння нацыянальнага пытання ў дзяржавах былога СССР на прыкладзе Беларусі. Па ўзгадненню з рэспубліканскімі ўладамі дзеянне праекта ўступіць у сілу з 1 студзеня 1993 года, і, як заўсёды, «Смехатэрапія» першай знаёміць з ім сваіх чытачоў.

У аснову канцэпцыі пакладзены анамастычны прынцып, згодна з якім галоўным фактарам вырашэння нацыянальнага пытання ў СНД (і ў прыватнасці на Беларусі) з'яўляюцца прозвішчы жыхароў.

Так, асобы з прозвішчамі Іваноў, Пятроў, Сідараў, Ельцын і Гайдар перасяляюцца ў Расію; Іваненка, Пятрэнка і Сідарэнка — на Украіну; Іванаўскас, Пятраўскас і Сідараўскас — у Літву; Іванс, Петэрс і Сідарс — ў Латвію; Іванян, Петрасян і Сідаран — у Арменію: Іванідзе, Пятрыдзе і Сідарыдзе — у Грузію; Іванбаеў, Сідарбаеў і Петрабаеў — у Казахстан; а Іванбекаў, Петрабекаў і Сідарбекаў — ва Узбекістан. Пры гэтым Рэспубліка Беларусь бярэ на сябе ўсе расходы па забеспячэнню перасяленцаў жылплошчай і рабочымі месцамі.

Плануецца прымусовая міграцыя грамадзян Беларусі з «гарадскімі» (вясковымі) прозвішчамі. Так, асобы з прозвішчамі Масквін, Калінін, Калугін, Тулін, Бранскі, Жытоморскі, Луцкі, Нікалаеў і г. д. накіроўваюцца на жыхарства ў адпаведныя гарады Расіі і Украіны. Адначасова адтуль на Беларусь прыедуць Гродзенцавы, Гамельштэйны, Мінскія, Барысавы, Магілёўскія і г. д. Адпаведна жыхары Мінска з прозвішчамі Ашмянцаў, Веткаў, Клічаў, Кобрынцаў, Гадзюкін і да т. п., нягледзячы на займаемую пасаду, накіроўваюцца ў вышэйпералічаныя гарады і вёскі з захаваннем акладу.

Асобам з прозвішчамі Палякоў, Немчанка, Шведаў, Чэхаў, Канадскі і г. д. пашанцавала больш. Ім прадастаўляецца права нечарговага выезду за мяжу на пастаяннае месца жыхарства. Гэта ж датычыцца грамадзян з прозвішчамі Чужакоў, Нянашаў і да т. п.

Нягледзячы на ўзрост плануецца падчас чарговага прызыву прызваць на службу ў беларускую армію грамадзян з прозвішчамі тыпу Стрэльнікаў, Гарматаў, Штыкін, Парцянка. Пры гэтым навабранцам Салдаценкавым, Капралавым, Маёравым, Палкоўнікам і Генеральчанка будуць прысвойвацца воінскія званні, адпаведна іх прозвішчам. Далейшая дыферэнцыяцыя пойдзе па прозвішчна-прафесіянальнай прыкмеце. Так, Птушкіны, Кароўнікавы, Пшанічнікавы, Канаваленкі, Быкоўскія, Гусевы, Бульбянюкі мабілізуюцца для работы ў вясковай мясцовасці, а асобам з прозвішчамі Агароднікаў, Садоўскі, Агурцоў, Грушавы прадастаўляюцца садова-агародныя ўчасткі ў лепшых месцах Беларусі. Кузняцовы, Кавалі, Токаравы, Гайкіны, Фрэзеры, Слесарэнкі і Станкявічусы адразу пасля Новага года атрымаюць бясплатныя бестэрміновыя пуцёўкі на прамысловыя прадпрыемствы Салігорска, Наваполацка, Оршы і Маладзечна.

Выбары ў беларускі парламент таксама вырашана праводзіць па анамастычнай прыкмеце. Асобы з прозвішчамі Дэпутатаў, Шушкевіч, Пазняк, Кебіч, Кворумаў, Законаў, Кансенсус, Парламенцкі, Апазіцыянеранка, Партыйцаў і г. д. адразу атрымліваюць званне народнага дэпутата Рэспублікі Беларусь і, нягледзячы на ўзрост і месца пражывання, прыцягваюцца для ўдзелу ў рабоце парламента.

Па настойлівых просьбах Акадэміі навук РБ усе Ньютанавы, Эйнштэйны, Фізічэнкі, Хімікавы, Колбіны, Метравы, Кілаграмавы і Кісларoдавы прыцягваюцца да прымусовага правядзення навуковых эксперыментаў. Асобы з прозвішчамі Чырвоны, Жоўты, Зялёны маюць права пераходзіць дарогу на любы сігнал светафора, а Тралейбусаў, Аўтобусаў, Трамвайскі і Таксідзе — бясплатнага праезду на ўсіх відах грамадскага транспарту.

Чытачы, якія не знайшлі сваіх прозвішчаў у прыведзеным вышэй праекце, няхай не хвалююцца. Хутка выйдзе ў свет шматтомны «Звод прозвішчаў жыхароў былога СССР», з якім можна будзе азнаёміцца ва ўсіх радзільных дамах, пунктах прыёму макулатуры, аддзяленнях сувязі, міліцыі і пералівання крыві. З яго кожны зможа даведацца аб лёсе, які чакае яго ў бліжэйшы час, і дзейнічаць адпаведна абставінам.

ІНФАРМАЦЫЙНАЕ АГЕНЦТВА «СМЕХАТЭРАПІІ» ПАВЕДАМЛЯЕ:

НОВЫЯ МАНЕТЫ

По просьбах турыстаў СНД Маскоўскі манетны двор пачаў ажыццяўляць выпуск металічных рублёў, спецыяльна прызначаных для паездкі на рынкі Варшавы, Бухарэста, Стамбула і Пекіна.

НОВЫЯ СПЕЦЫЯЛЬНАСЦІ

У інстытуце імя Кесарава Сячэння з гэтага навучальнага года студэнты-медыкі маюць магчымасць атрымаць такія неабходныя спецыяльнасці, як урач — шокавы тэрапеўт, цэнапатолаг і гінеколаг эканамічных рэформ.

РАТАЦЫЯ КАДРАЎ

Міністр сельскай гаспадаркі Цыганскай рэспублікі М. Будулаеў адхілены ад займаемай пасады за тое, што саўгасы, калгасы і цыггасы рэспублікі вырасцілі ўраджай, які не змяшчаецца ў засекі Радзімы.

ХТО БУДЗЕ ТРЭЦІМ!

У калгасах Свярдлоўшчыны з 1 студзеня 1993 года афіцыяльна ўводзіцца трохпольная сістэма земляробства. «Гэта мужчыны, жанчыны і яшчэ хто?» — пытаюцца ў сваіх шматлікіх пісьмах сяляне Екацярынбуршчыны.

ПОСПЕХ МЕДЫЦЫНЫ

Ужо 90 гадоў паспяхова лечыцца ад імпатэнцыі грамадзянін Сідараў.

ПРАФЕСІЯНАЛІЗМ

Знакамітая гадалка Ж. дасягнула такой дасканаласці ў сваёй рабоце, што гадала свайму суседу М. па пратэзу правай рукі.

З ХАЛАСЦЯЦКАГА ЖЫЦЦЯ

Прымаўку «першы блін камяком» поўнасцю абверг халасцяк Сямён Вуткін, у якога камяком атрымаліся 859 бліноў запар.

ЧАРНАМОРСКІ ФЛОТ ПАДЗЕЛЕНЫ

Адбыўся нарэшце справядлівы падзел Чарнаморскага флоту паміж Украінай і Расіяй. Абодва бакі атрымалі па 70 працэнтаў караблёў.

З ЗАБАЎЛЯЛЬНАЙ ІНДУСТРЫІ

У горадзе Казюкіна адбыўся ўрачысты запуск новага «Кола агляду». Чортава кола пракаціла першых урачыстых пасажыраў ажно да вёскі Гадзюкіна, адкаціўшыся ад парку на 17 кіламетраў.

У ГОНАР ПРЭЗІДЭНТА

У Маскоўскім Крамлі побач з Цар-Гарматай і Цар-Звонам урачыста ўстаноўлены Прэзідэнт-Гармата і Прэзідэнт-Звон.

«ПЫТАЛЬНІК-2»:

— Вельмі цікаўлюся гісторыяй і ніяк не магу зразумець, чаму 72-гадовы Чарненка аднавіў у партыі 94-гадовага Молатава?

Сяргей Застоеў.

— Ды проста Чарненка рыхтаваў сабе пераемніка.

***

— Чаму Расія да гэтай пары не запускае касманаўтаў на Месяц?

Г. Саюз-Апалоненка.

— Напэўна, расійскія ўлады апасаюцца таго, што такія касманаўты стануць невяртанцамі.

***

— Што рабіць, калі жонка па ўсходняму гараскопу з'яўляецца курыцай?

Віктар Пеўнік.

— Трэба абавязкова праверыць яе на сальманелёз.

***

— Ці праўда, што па выпукласцях на целе чалавека можна даведацца пра яго характар?

Чалавек. г. Мінск.

— Не, пра самога чалавека не ведаем, а вось характар яго жонкі можна высветліць дакладна.

***

— Ці праўда, што ў нашу рэспубліку зноў прыляцела лятаючая талерка?

Прыхільніца НЛА.

— Так, але зноў без ежы.

***

— Ці не падкажаце, як угаварыць сваю даму ісці далей, калі дарогу перабегла чорная кошка?

Цікаўны.

— Вы ж ведаеце, што лягчэй угаварыць кошку вярнуцца назад.

***

— Што карыснага дала нам хімія?

С. Кісларoдаў.

— Як што? Канешне, бландзінак.

***

— Я глыбока вывучаю фізіку, але да гэтага часу не ведаю, хто стварыў першы паўправаднік. Можа вы ведаеце?

А. Ньютончык.

— Па самых дакладных гістарычных звестках першым афіцыяльным паўправаднікам быў Іван Сусанін.

«ЗА-ДА-ЧЫ»

Аднаму хлопчыку прысніўся жудасны сон, быццам бы за ім гоняцца пяць тыграў, восем ільвоў і дванаццаць настаўніц матэматыкі. Спачатку хлопчык бег у сваім сне вельмі хутка, і львы адсталі ад яго на 40 кіламетраў, тыгры — на 28 кіламетраў, а настаўніцы матэматыкі — на 30 кіламетраў. Але пасля гэтага хлопчык, як ні стараўся, не мог бегчы хутчэй, чым са скорасцю 1 кіламетр у гадзіну. Хлопчык бег у сне, а за ім гналіся тыгры са скорасцю 4 км/г, ільвы са скорасцю 7 км/г і настаўніцы матэматыкі са скорасцю 6 км/г. Хто дагоніць хлопчыка ў сне, а хто не дагоніць, калі вядома, што будзільнік разбудзіць яго праз 8 гадзін пасля таго, як ён пабег?

У пазамінулым годзе Ніначка пазнаёмілася з адным хлопчыкам, і ён падарыў ёй кацяня. У мінулым годзе Ніначка пазнаёмілася з 12 хлопчыкамі, і кожны з іх падарыў ёй двух кацянят. У гэтым годзе Ніначка пазнаёмілася з 27 хлопчыкамі, і ўсе гэтыя хлопчыкі падарылі ёй па трое кацянят. Цяпер Ніначка хоча пазнаёміцца яшчэ з якім-небудзь хлопчыкам і збіраецца падарыць яму ўсіх сваіх кацянят. Колькі кацянят мае шанц набыць гэты пакуль яшчэ не вядомы Ніначцы хлопчык?

СУБОТНІМ ВЕЧАРАМ

Фізіка ў шклянцы вады

Працягваючы пачатую ў мінулым выпуску «Суботнім вечарам» тэму, прапануем нашым чытачам яшчэ два цікавыя і зусім нескладаныя эксперыменты са шклянкай вады.

ПЛЫВУЧЫ ПАДСВЕЧНІК. Ці бачылі вы плывучы падсвечнік? Вазьміце парафінавую свечку даўжынёй прыкладна 5 сантыметраў. У ніжнюю яе частку з дапамогай канцылярскіх сашчэпак або якіх-небудзь шпілек прымацуйце адну-дзве манеткі і апусціце свечку-паплавок у шклянку з вадой. Запаліце яе. Такім свяцільнікам можна ўпрыгожыць стол, асабліва калі размаляваць шклянку гуашшу і падфарбаваць ваду. Дарэчы, можна ў вялікай прыгожай вазе пусціць плаваць некалькі такіх свечак.

А цяпер вернемся да фізікі. Парафін лягчэйшы за ваду, таму свечка цудоўна ў ёй плавае. Манеты—грузік, які патрэбны для таго, каб свечка захоўвала вертыкальнае становішча. Зададзім пытанне: што будзе рабіцца са свечкай па меры згарання кната і плаўлення парафіна — яна будзе тануць ці ўсплываць? На першы погляд, па меры згарання свечкі вада хутка дабярэцца да кната і патушыць яе. Але свечка гарыць доўга і згарае амаль уся.

Праверце гэты вывад на практыцы. Надрапайце на свечцы своеасаблівую ватэрлінію — зрабіце рысачку на ўзроўні паверхні вады. Што будзе з гэтай меткай? Ці будзе яна апускацца па меры выгарання свечкі? Ці будзе паднімацца?

Лёгка праверыць, што метка па меры выгарання свечкі будзе паднімацца ўверх. І вось чаму: маса свечкі змяншаецца і патрэбна ўсё меншая выштурхоўваючая сіла, каб ураўнаважыць сілу цяжару.

ШКЛЯНКА Ў ЭЛЕКТРЫЧНЫМ ЛАНЦУГУ. Выкарыстайце шклянку з вадой у якасці элемента электрычнага ланцуга — уключыце яе паслядоўна з батарэйкай і лямпачкай кішэннага ліхтара, якая ў гэтым эксперыменце будзе адыгрываць ролю індыкатара току.

Вада ў чыстым выглядзе — гэта дыэлектрык. Яе ўключэнне ў ланцуг раўназначна разрыву гэтага ланцуга. А цяпер паступова растварайце ў вадзе харчовую соль. І вы ўбачыце, што пасля ўжо двух-трох чайных лыжачак солі (ў разліку на паўшклянкі вады) лямпачка пачне пакрысе свяціцца, а пасля пяці-шасці лыжачак будзе гарэць параўнаўча ярка.

Гэта азначае, што вада стала электраправоднай і ток пайшоў па ўсяму паслядоўнаму ланцугу. Розную яркасць святла лямпачкі таксама лёгка растлумачыць — гэта залежыць ад супраціўлення ў электрычным ланцугу, якое якраз і змяняецца са змяненнем насычанасці раствору солі.

АДКАЗЫ І РАШЭННІ

«Фокус з кольцам» (24 кастрычніка). Ніводзін з шасці варыянтаў не дае станоўчага адказу.

«Дзевяць разоў па пяцьсот» (24 кастрычніка). Рашэнне гэтай задачы паказана ў табліцы.

1+11+21+31+41+59+69+79+89+99=500
2+12+22+32+42+58+68+78+88+98=500
3+13+23+33+43+57+67+77+87+97=500
4+14+24+34+44+56+66+76+86+96=500
5+15+25+35+45+55+65+75+85+95=500
6+16+26+36+46+54+64+74+84+94=500
7+17+27+37+47+53+63+73+83+93=500
8+18+28+38+48+52+62+72+82+92=500
9+19+29+39+49+51+61+71+81+91=500

НАДВОР'Е

7 лістапада

Сёння ўдзень па рэспубліцы месцамі невялікія ападкі. Тэмпература паветра ў Віцебску, Магілёве, Мінску — 7—9, Гродна—9—11, Гомелі—10—12, Брэсце—11—13 градусаў цяпла. У наступныя двое сутак: 8 лістапада невялікія ападкі, 9-га без ападкаў. Тэмпература паветра ўначы 8 лістапада каля 0, 9-га—1—6 градусаў марозу, удзень ад 0 да 3 градусаў цяпла.

Л. САНКЕВІЧ, інжынер-сіноптык.

Калектыў рэдакцыі газеты «Звязда» глыбока смуткуе з выпадку смерці свайго былога ўласнага карэспандэнта па Магілёўскай вобласці БАРШЧЭЎСКАГА Рыгора Адамавіча і выказвае шчырае спачуванне яго родным і блізкім.

ТЭЛЕБАЧАННЕ

8 лістапада

Беларускае тэлебачанне

8.30. Раніца рэспублікі.
8.45. «Напярэдадні». Мастацкі фільм. 2-я серыя «Інсараў».
10.00. «Пецяргоф». Прадстаўляюць тэлежурналісты Санкт-Пецярбурга.
10.10. Урокі здароўя.
10.30. П. І. Чайкоўскі. Першы канцэрт для фартэпіяна з аркестрам.
11.15. Тэлевізійны спартыўны клуб. Прамая лінія.
12.05. Тэатр «Рускі балет» у Мінску. Спектакль «Дывертысмент».
13.05. «Суперкніга». 24-я серыя.
13.40. Музычная праграма з удзелам ансамбля духоўнай музыкі школы № 133 г. Мінска.
14.15. Мультфільмы.
14.45. Тэлебом.
15.50. Ці ведаеце вы Кітай? Тэлевіктарына. Другі тур.
16.35. Паэтычная анталогія. У. Лугаўской.
16.55. Хакей. Зборная Беларусі — зборная Казахстана.
19.20. Сустрэча для вас. Прэзідэнт Мінскбізнесбанка кіраўнік кансорцыума «Анкор» І. У. Анташкевіч.
20.00. Панарама.
20.25. Да адкрыцця нацыянальнай выстаўкі «Польшча-92».
20.40. Калыханка.
21.00. «Каскад».
21.10. Студыя «Тэлесябрына». «Пепсі-ТОП-20».
21.55. «Сінема» прадстаўляе. Мастацкі фільм «Шафёр» (ЗША).
23.40. Каралеўскае паляванне. Шоў-казіно.

Канал «Астанкіна»

8.40. «Пакуль усе дома».
9.10. Ранішняя зорка.
10.00. «АБВГД ЛТД». 3-я серыя «Гульня ў лялькі», 4-я серыя «Канкан для дваіх».
10.50. Фільмы рэжысёра А. Габрыловіча. «Двары нашага дзяцінства». Фільм 2-гі.
11.45. Кінапраўда? «Вялікі грамадзянін». Фільм 2-гі.
15.00. Рамансы і дуэты П. І. Чайкоўскага.
15.30. «У палоне натоўпу». Фільм 2-гі «Энергія ўлады».
16.00. Панарама.
16.40. Тэлелоцыя.
16.55. Уолт Дысней прадстаўляе...
17.45. Навіны.
18.00. Футбол. Чэмпіянат Расіі. Фінал.
18.50. К. Вебер. Уверцюра да оперы «Аберон».
19.00. Мастацкі фільм «Аўтара! Аўтара!» (ЗША).
20.50. Нядзельная кінапраграма. Маскоўскі кіна-хіт-парад.
21.00. Вынікі.
21.45. Спартыўны ўік-энд.
22.00. Матадор.
23.00. Навіны.
23.25. Відэадром.
23.55. «Бедная Маша». Маст. фільм. 1-я і 2-я серыі.

Канал «Расія»

10.00. Хочаце, верце...
10.30. Аты-баты...
11.00. Шарман-шоў.
12.40. Сялянскае пытанне.
13.00. Весткі.
13.20. «Не высечы...». Вядучы У. Цветаў.
13.35. Тэлегульня «Лога».
14.05. «Дараэман». 9-я серыя.
14.20. Чэмпіянат свету па аўтагонках у класе «Формула-1». Перадача з Аўстраліі.
16.50. Кубак Крамля.
17.05. Познер і Донах'ю.
17.35. Студыя «Сатырыкон». Ляпсус.
18.05. «Справа аб прапаўшым зайцы». Мультфільм.
18.15. «Жоўтая падводная лодка».
18.45. Свята кожны дзень.
19.00. Весткі.
19.20. Фестываль класічных фільмаў Галівуда.
21.00. XX стагоддзе ў кадры і за кадрам «Шчыгрынавая скура дэмакратыі».
22.00. Весткі.
22.25. Спартыўная карусель.
22.30. Начны клуб Эс-Эн-Сі.

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:
Вярхоўны Савет Рэспублікі Беларусь, Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь, калектыў рэдакцыі газеты «Звязда».

Галоўны рэдактар У. НАРКЕВІЧ.
Рэдакцыйная калегія: У. АНДРЫЕВІЧ (намеснік галоўнага рэдактара), І. БАРАНОЎСКІ, У. ГОЙТАН, В. ЖДАНКО, Л. ЛАХМАНЕНКА, М. МІХАЕВІЧ (першы намеснік галоўнага рэдактара), А. МЯСНІКОЎ, Л. РЫЖАНКОВА (намеснік галоўнага рэдактара), А. ЦІХАНОВІЧ, С. ШАЎЦОЎ.

НАШ АДРАС: 220041, гор. Мінск, праспект Ф. Скарыны, 77, рэдакцыя газеты «Звязда».
ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай — 32-51-05, аддзела пісьмаў — 32-04-52, 32-41-92, навін —32-60-13, даведкі па рэкламе і аб'явах — 32-35-91. Тэлефакс: 32-22-03.

Аўтары апублікаваных матэрыялаў нясуць адказнасць за падбор і дакладнасць фактаў. Іх меркаванні не заўсёды супадаюць з меркаваннем рэдакцыі.
Рэдакцыя пакідае за сабой права не ўступаць у перапіску з чытачамі.

Друкарня выдавецтва «Беларускі Дом друку».
Тыраж 81.098. Індэкс 63.850. Зак. № 226.
Выходзіць 250 разоў на год.
Нумар падпісаны ў 21.00.
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12